

VIGILIA

VI. ÉVFOLYAM
1940 MÁJUS

TARTALOM:

IJJAS ANTAL: KÜLVÁROSI ÉJSZAKA (1931) FRANÇOIS VILLON: VERSEK

HEGEDŰS ZOLTÁN: Három ezüsts tallér. Három leány (versek)

JULIEN GREEN: Naplórészletek

RÓNAY GYÖRGY: Versek

VÉGHGYÖRGY: Tiszta vágyakozás. Hív a messzeség (versek)

GERTRUD LE FORT: Tilly kegyelmes úr

PÁVEL ÁGOSTON: Szerb népköltészet

ZSÁMBOKYJÁNOS: Krisztushoz. Máté evangéliumának 8. fejezetére (versek)

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

MAKAY GUSZTÁV: A magyar látóhatár (Szabó Dezső új könyvéhez)

KÖNYVEK

—o—ó: Havasi vihar — LOYASS GYULA: Lányok — Árvíz Indiában — Lotte Weimarban — Karácsony Párizsban — Évek.

NAPLÓ

IJJAS ANTAL: A német egység regénye.

SZERKESZTI:

POSSONYI LÁSZLÓ ES IJJAS ANTAL

VIGILIA

MUNKABIZOTTSÁG:

HARSÁNYI LAJOS, SIK SÁNDOR, MÉCS LÁSZLÓ
ARADI ZSOLT, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA, RÓNAY GYÖRGY

FELELŐS SZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

A magyar katolicizmus szépirodalmi havi folyóirata
Megjelenik havonta 15-én, évi 800-1000 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre belföldön 10 pengő, félévre 5 pengő. Külföldre:
Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 12 pengő.

Vállalatoknak a
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1 pengő.

Főbizománys: Cserépfalvi, Budapest, IV. kerület, Váci-utca 10. szám.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2.
Telefonszám: 38—44—10. Postatakarékpénztári csekk számla száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős.

Kéziratokat nem adunk vissza.

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban.

IJJAS ANTAL:

KÜLVÁROSI ÉJSZAKA (1931)

REGÉNY

Mindaz, ami most itt következik: egész pontosan megtörtént velem. Sokat és sokszor szenvedtem amiatt, hogy fájdalmát magamba zárva kellett tartanom. Nem volt és mostmár azt hiszem nem is lesz senkim, akinek el tudtam volna mondani. Azért mondom el itt így. Akik még megvannak ebből az időből s szerettek ebben az alvilági mélyben: azoknak ajánlom.

I.

Novembervégi éjszaka, ritkás jéghideg köd, a dér hulló, jéghideg szilánkjeival s a lámpák óriási gömbjei a halálosan üres és kopott Rákóczi-téren álmos holdakként világítanak. A vásárcsarnok épületén fél 3-at mutat az óra kivilágított üveglapja, két-három zsfolt falusi szekér már álldogál az épület előtt s zsákjaik és kosaraik tetején alszának gazdáik: mozdulatlan kendő- és bundacsomók. Mi néhányan a hidegtől kőkeményre és lilára fagyva támaszkodunk a kapu melletti falhoz; sorrendben, ahogy jöttünk; ha kell majd ugyanolyan sorrendben lépünk elő a kosarakat és zsákokat hordani. Aki előbb jött, azt előbb illeti a munka. Én másodiknak jöttem ezen az éjszakán — tegnap és tegnapelőtt elkéstem és reggelig kellett várni, amíg munka akadt. Az első mint mindig, most is Winter. Okos, kemény, hideg és epés arc, még a borotválatlanság alatt is, a szakadatlan álmatlanságtól összehúzott szúróan éles villantású szemekkel; nappal újságot árul, „standja” van neki, kora éjszakától éjfélutáni kettőig az olcsó külvárosi kávéházakban házal olcsó könyvvel és füzetes regénnyel, utána idejön a csarnoki árusok zsákjainál és kosarainál segíteni s magam is nem egyszer láttam, hogy amint virradni kezd a pesti ősz és tél koromfekete hajnala: ott áll a standnál és elkezd árulgatni az újságokat. Hogy mikor alszik, rejtély. Hogy miért halmozza így ezt a három borzalmasan sivár idegölő kereseti módot, azt nem lehet biztosan tudni, hiszen ezt így egyvégtében csinálni akkora akarat-erőt, találékony-ságot és nyugalmat kíván, amivel egy országot el lehetne kormányozni. Amellett minden szava és mozdulata sejteti, hogy intelligens ember és egy szilánknyi sincs benne a valaha „jobb napokat látott” ember porrázúzott gőgjéből. Fölénye — tudni kell, hogy olyan hűvösség árad belőle,

mint valami jégtömbből — egészen más természetű. Azt sejttem róla, hogy valami földalatti szervezkedés összekötője, kőkemény és keserű ideologus, a multkor egy éjszaka „munka” után bementünk egy névtelen hajnali kávémérésbe, ahol másfél órán át beszélgettünk a hegeli dialektikáról!

Néhány héttel ezelőtt váratlanul felkeresett a lakásomon; vendéget hozott: arra kért, hadd aludjon nálam két éjszaka egy Magyarországon átutazó bolgár diák. Vállat vontam — miért ne, van a szobámban egy öreg dívány is és hamarosan megjelent egy sápadt, vézna, szétálló és áttetsző fülű 30 év körüli diák, olajzöld bőre alatt valami láthatatlanul égő, lázas izzással. Rossz német nyelven beszélgettünk, egy külvárosi kávéházban átbeszélgettük az egész éjszakát, politikai menekült volt. (A nevét csak akkor tudtam meg, amikor Bécsből írt s aláírta D-vel kezdődő nevét. Most amikor ezek a sorok nyomtatott betűkkel megjelennek, 1940-et írunk. 1933-ban az egész világ megismerte a nevét, 1935-ben Moszkvában volt és megszínálta a Népfrontot. Azt hiszem még emlékszik rám, mert Bécsből nagyon melegen írt. Winter, akivel ott támaszkodtunk a vásárcsarnok falának, eltűnt azóta.)

A másik szomszédom egy faluról pár éve Pestre züllött legény, afféle rossz útra tévedt östehetség, aki otromba betűkkel irkalapokra másolt verseivel gyalogolt fel annak idején ide, a télen, szélen és a sáron át s még máig is inkább az örülethez hasonló aszkézissel akarja széthelyezni primitív népdalokra emlékeztető verselményeit, ennek izzásából azonban semmisen látszik belőle. Most is olvas afféle szétrongyolt filléres regényt, közben néha jókedvűen felnevet és közli velünk a lenyűgöző fordulatokat. Mi azonban hallgatunk. S a hallgatásunk alatt: sorsok és kérdések.

Ime, bennem ezek:

Ideje lenne már, hogy végre számolhassak ezzel az állapottal, amelyben hónapok óta mint valami álomban élek, a könyveim és a könyvtárból hozott külföldi folyóiratok között, de ha felemelem róluk a pillantásomat, akkor keskenyen és ferdén, ahogy a szobám ablaka elé ugró épületszögelés enged, látom a külvárosi tetőtenger hullámai felett a téli felhők sötétén lógó rongyait. Úgy vetődtem ide, mint valami hajótörés után, örülök, hogy kiköthettem itt, ahol havi 16 pengőért az enyém lehet egy tűrhetően világos zúg, amelynek keskeny ablaka belenyílik a tűzfal beszögellésébe. A szomszédos ház földszintes. Óriási udvarát teherautó-garázs veszi körül még késő éjszakánként is felébreszt a mélyből felfelé áradó gyenge dörgés. Valamelyik vidéken járt teherautó jött haza s az udvar közepén türelmetlenül durrogó motorral, féllángra eresztett fényszórókkal várja, hogy a helyére mászhatson. De a motorok nappal is zajongva járnak, amint javítják őket.

Egész nap hallatszik a fém éles csengése; a zajt úgy megszoktuk, mint valami meredek tengerparti szikla lakói a hullámok moraját.

Künn a nagyvárosi mellékutca, a kora téli ég alatt, a levegőben napok óta készülő, de megindulni nem tudó havazás ritkás, éles pelyhei, a közelben a Mátyás-tér, drótkerítésével, padjaival, lámpásaival, mintha valami négyszögletes széles, alacsonykávájú kútból nézne az ember felfelé. Ott van Szabó bácsi kávémérése, ahol a zöldre festett falakról visszaverődő fény is vizenyős, zöldes árnyékként dereng, benne munkanélküliek billiárdoznak, az egyik asztal még utcai tűzkórusé, innét mennek ki a Rákóczi-útra, amelyet szakaszokra osztottak egymás között, cserélgetve egymást a veszélyes pontokon. Az egyik — fekete, alacsony, lódenkabátos ember, a Treiber — jó barátom. Akkor szoktunk össze, amikor egy darabig a Szabó bácsi polgárista kislányát tanítottam németre és számtanra a kávémérés kerek márványasztala mellett. Ide jár késő délelőttönként még a fiatal Kátai is, valamikor talán félbenmaradt egyetemi hallgató volt, a némafilmek idején mozizenekarokban játszott, persze csak afféle kis muzsikuss volt, a hegedű gályarabja, délután háromtól éjjelig játszott mindennap a reszkető, vibráló vászon előtt, a perolin szagú fülledt sötétben, délelőtt aludnia kellett, az első előadásig lézenghetett egy-két órát, ha akart. Abbanmaradt ő is, az életútja is; rajta lehet látni, milyen kísérteties engedékenységgel formálódik át az ember a környezet nyomásai között. Ma jegyszédő az egyik szomszédos utca mozijában, de segít az irodában is; elégedetlen, intelligenciátlan, fantaszta és elnyomott. A sötétvörösre festett, olajos padlójú mozihall, a sötét nézőtér széksorai, a gyöngyszürkén derengő mozivászon határolják el az életét, a főnöke, a pénztároskisasszony és a heti 18 pengő. Délután 3-tól éjjeli háromnegyed tizenkettőig zeng, rikácsol, hullámzik és szuggerál a vásznon az ezüstös sugárzás, fénykévéjében a földgömb tájai lobbannak fel, a tengerbe zuhogó grönlandi jéghegyek s a Broadway fényreklámjának tűzörvénye, kínai kikötők alvilága és amerikai sweat-hartok, revütáncosnők, akiket csak a strasszok szikrázó tündöklése főd, félelmetesen üres és édes bájú arcok; egy világ ég hamúvá a film vetítés sápadt és kemény röntgenfényében, itt körös-körül mindenki úgy festi magát, úgy szeretne élni, mint ezek itt. Néha beülök én is valami olcsó helyre, vagy a Kátai bevisz az első vagy utolsó előadás üres páholyába és amikor kijövök, úgy tetszik, mintha ez a szeles sarok, amelyre keskeny sötét mellékutcák magas bérháza nyílnak, lenne díszlet és az amit a hátamögött kaptam az a valóság, amely egyszerre csak előbukkan a díszletek mögül.

De a díszletek makacsul folytatódnak. Házak és emeletek tengere, udvarok, lépcsők, yaskorlátos folyosók, lakások. Kapualjak. Otromba írással: „Ágy munkás-embernek olcsón kiadó.” Az utcasarki újságárus-állvány címein diplomáciai tár-

gyalások hírei. Gyilkosság. Egy ordenáré kávéház, az ablak kereteiben sötét és nyomott arcok. „Minden este cigányzene.” „Polgári árak.” A téren túl a Teleki-tér felé szeles, sivár mellékcucák nyílnak, bennük a gettó teleki tér környéki szigete Budapest társadalom földrajzában. Ócskabútor-raktárak, piaci és kapualj-üzletek mellett felírás magyar és héber nyelven: „Imaterem az udvarban jobbra. Állandóan olcsó székek bérelhetők.” Átjáró udvarok, felettük a felhős, szürke ég lelógó szakadtjai; akik alatta laknak, azok felett Jeruzsálemig, Odesszáig, Varsóig és Prágáig ér ez az ég, alatta szél, századok, zsúfoltság és vándorlás. És rabbik írásai: görbe héber jegyekkel balról jobbfelé. És utcák határain túl: az Idegenek Városának tengerzúgása. Mellékcucák, amelyeknek hálózata kifelé a kültelkek formátlan sivatagába vész. Valami furcsa neuraszténia arra kényszerít, hogy bennmaradjak itt a gettófolt és az azt környező proletármellékcucák területén, nem megyek túl sem az Üllői úton, vagy a Rákóczi-úton, vagy a Körúton. Esténként, amikor kimozdulok kissé a levegőre, felém fénylik a ritkás, vörhenyes ködön át valamelyik főútvonal, ilyenkor mint valami ideges vad, visszafordulok. Úgy hatnak mintha határok lennének; rajtuk túl idegen és ellenséges terület kezdődik. Az írásaimat, amikből élek, most már csak postán küldöm át ezeken a határokon.

... És vajjon milyen lehetett ez a Piccarda Donati, akivel ifjúkoruk emlékeit újítja fel Dante a Paradicsom harmadik énekében s aki mint a vízbehulló kő tűnik bele a zene árába, maga is az Ave Máriát énekelve?

„Cosi parlommi, e poi comincio' Ave
Maria' cantando, a cantando vanio
come per acqua cupa cosa grave.”

Már hetek óta kísérti a fantáziámat ez a gyengéd és édes Donati-lány, szeretnék írni róla valamit; csak egyetlen felvilágosító alak ugyan a Dantei Paradicsom alakjainak tengerében, de a terzinák — a Mennyezetet, az Avet, az örök távolságokat zengette körülötte — szinte szerelmesek. Elképzelem őt: egy gyermeklány és az ifjú zárdaszűz barnásan sápadt arca, elmosódó és gyönyörű vonások, vékony szemöldök s a túlvilágba pillantó szemek, oly cseppnyi száj, mint amekkora egy aszszony mellbimbója. Novellát kellene írni arról a földi találkozásról, amely még akkor is bűvölete alatt tartotta a költőt, amikor a Paradicsom karzatait méregette; jól ismerte Piccardát, hisz Donati lány volt s a San Jacopo di Ripoli kolostorból, ahol apáca volt, a saját bátyjai ragadták el, hogy a család hatalma érdekében férjhez adják Rossalino della Tosához. Megadta magát sorsának, de belehalt a bánkódásba kolostora

után! Dino Compagni krónikája mondja el néhány mogorva és egyszerű szóval ezt a történetet és a nagy Davidsohn a hat kötetes Gesichte von Florenz egyik kötetében megemlíti, hogy oklevelek is maradtak fenn az esetről, — azonban lehetett-e a kis Piaccarda Donati más, mint rendkívüli és gyönyörű ha még élete utolsó éveiben is gyulladt fel alakja?

* *

Ezen tünődöm s ezt próbálom felvázolni itt az éjszakában, dehát lehet-e? Olyanok vagyunk, mint a magányos vad állatok, de mindannyiunkban van valami, ami kemény és éles mint a kés!

(folytatása következik.)

HEGEDŰS ZOLTÁN :

HÁROM EZÜSTÖS TALLÉR

Elszoktam én a tarkán
zengő szavaktól balgán,
elszoktam már a kényes
álmoktól s a beszédes
lyányok szemétől, —

Kölyökkalandtól s mástól,
mi vénséget palástól,
s ezüst tallért keresve
lassan hajam ezüstje
int nyugalomra.

Mert enélkül csak baj ér,
három ezüstös tallér
kelléne hozzá! — pengve
perdüljön tenyerembe
s enyém az élet!

Futnék, jaj, futnék érte,
ha csillan kopott ezüstje!
Fényes tallérom, kincsem,
elsőhó fűrtöm, tincsem,
szép ifjúságom!

Volt, nincs. Eltűnt mint röpke,
szeszélyes furcsa lepke, —
kamaszkorom is szépen
szétfoszló messzeségben
illan előlem.

FRANÇOIS VILLON :

VERSEK*

A MULANDÓSÁGRÓL.

Szegény vagyok, mióta élek,
Alacsony sorból származom,
Atyámnak és Horác ükének
Se telt a sora gazdagon.
Minket a nyomor sarka nyom.
Atyáimat karolja át
Az Irgalom, sírdombjukon
Se jogarak, se koronák.

Ha nyomoromat elnyöszörgöm,
Szívem gyakorta így dobog:
„Ember, ne jajgass mindörökkön,
Bár nincsen annyi birtokod,
Mint Jacques Coeur-nek volt: élni jobb,
Szegényen szebb a rút daróc,
Mintsem nagy úr légy s kukacok
Közé márványba takarózz!”

Valóban úr? De csak halálig!
Jaj, vége van, többé nem úr!
A zsoldárban megírta Dávid,
Hogy nyoma sincs ahova hull.
S aztán mi lesz, amarra túl?
Döntsék el a Domonkosok.
Bűnösen és balgatagul
Nem illet ily okos dolog.

Azt is tudom, nem szült az angyal,
Nincs homlokomon diadém
Megrakva csillaggal, arannyal.
Apámat Isten kebelén
Altatja, csontját televény...
S meg kell anyámnak halnia,
Jaj, ő is tudja ezt, szegény;
És végül is meghal fia.

* Részlet Villon Végrendeletéből, mely Horváth Béla fordításában most jelenik meg Cserépfalvinál.

Tudom, hogy gazdag és a koldus,
Polgár s a pap, bölcs és bolond,
Úr és paraszt, fukar s pazar dús,
S nők akiken gyöngyös a konty,
Szép és csúnya, nagy és poronty,
Nyakukba lenge csipke ring,
Vagy lógna rajtuk ronda rongy:
Konok halál levágja mind.

És halna Páris, vagy Heléna,
Halandót úgy öl a halál,
Hogy fullad és liheg alélva,
Epéje dől, a sárga nyál,
Halántékába pára száll
És nincsen gyermek, sem fivér,
Se nővér, senkit sem talál,
Aki helyette halni tér.

BALLADA A HAJDANI IDŐK HÖLGYEIRŐL.

Mondjátok, hol van, merre leng
Rómának hölgye, drága Flóra?
Archipiáda hol dereng
S Thais, ki húga volt? A tóra
Ha száll a dal, vagy a folyóra,
A földieknél szebb Echó
Honnan felel, ki tudna róla?
De hol van a tavalyi hó!

Hol van Héloise, hol mereng
Kiért Abélard sírva szólna,
És Saint-Denis rendjébe ment,
Herélten is álmodva róla?
S a királyné, kinek bakója
Buridánt a Szajna mohó
Vizébe dobta zsákba fojtva?
De hol van a tavalyi hó!

A liljom Blanka merre zeng,
Nagylábú Berta hol botol ma?
Beatrix, Allis hol kereng,
Haremburgisnak mi a dolga?
S kit angolok a tűzbe dobva
Megöltek, hol van Jeanne, a jó,
Jaj, Szűz-Anyám, hol száll a korma?
De hol van a tavalyi hó!

AJÁNLÁS

Herceg, ne fogjad vallatóra,
A kor nem kérdeni való.
S jobb is, ha elmulik e nóta:
De hol van a tavalyi hó!

BALLADA A HAJDANI URAKRÓL.

Hol van Calixtus, hol lehet,
Aki négy évig vala pápa
S utolszor vett ilyen nevet;
És Alfonz, Arragon királya,
Bourbon, a hercegek virága,
Bretagne-i Artus hol időz?
S hetedik Károly is, a drága?
Ám hol van Nagy Károly, a hős?

A skót király is merre lett,
Kinek állától homlokára
Mint ametiszt, úgy reszketett
Fél-arca bíbor-lila rákja?
Ciprus királya hol király ma?
S kinek neve sem ismerős,
Spanyol király: ki lelne rája?
Ám hol van Nagy Károly a hős?

De mondtam már eleget.
Elillan, minden, mint a pára.
Halál nem osztogat kegyet
És nincs, ki néki ellenállna.
De egy szavam még lenne mára:
László király hol is van ő, s
Hová lett őse, úke-ága?
Ám hol van Nagy Károly, a hős?

AJÁNLÁS

Hol van Claquin, bretonok bátra,
És Daulphin gróf most merre győz?
Alençon hercegét ki látja?
Ám hol van Nagy Károly, a hős?

MÉG EGY BALLADA A HAJDANI URAKRÓL,
MÁS MODORBAN.

Karinget kötve és fejét
Süveggel rakva hol a Pápa,
Csüngött is rajta kötelék,
Hogy vesse Belzebub nyakába,
Kit meghevít önmaga lángja!
Az úr s a szolga sírba tér,
Jaj, létüket a lét lerágja:
Elsöpri, mint avart a szél.

S Bizánc császára él-e még,
Kinek arany volt keze-szára,
Vagy Franciaország derék
Királya, legszebb glóriája?
Monostor s dóm vala imája,
Ékesebb volt mindenkinél,
S hajdani fénye hova szálla?
Elsöpri, mint avart a szél.

S Daulphin, kinek dicső nevét
Dicsérte bátor tudománya?
S mind a hűbéres nemzedék,
Hol is van, mi a tartománya?
A hírnök merre harsonázza
S a szolga-sereg hol henyél?
Faltak-e jókat, lakomázva?
Elsöpri, mint avart a szél.

A J A N L A S

Hercegek is halálra szánva,
És minden-minden, ami él;
Sírás, dühöngés oly hiába,
Elsöpri, mint avart a szél.

Horváth Béla fordításai.

JULIEN GREEN:

NAPLÓRÉSZLETEK

Ez a napló, melyet a lehető legszabályosabban szeretnék vezetni, azt hiszem segítségemre lesz abban, hogy tisztábban lássak önmagamban. Egész életemet akarom megrögzíteni ezeken a lapokon, tökéletes nyíltsággal és hűséggel... Mi lesz a sorsa ennek a könyvnek? Nem tudom, de megelégedéssel fogok arra gondolni, hogy létezik...

Naplót vezetünk, mert valami érthetetlen vágyból meg akarjuk állítani a multat...

Az őszinteség épolyan adomány mint az erő vagy az okosság. A szándék nem elég...

...„Gazdag. Hogy találd? Hát igen, megváltozott. Azelőtt csinosabb volt. Mit akarsz, hízik, reggeltől estig csak ül és könyveit írja, nem csoda, hogy így felfúvódik...” Kiról van szó? Rólam. Kávéházban ülök. Egy régi iskolatársam az imént fogott velem kezét, megvág száz frankkal, azután visszaül egy barátjához a terem másik végében. Azt hiszi, suttozva beszél; valójában úgy kiabál, mint a berekedt ember. Végre, — mondom magamban — végre egy őszinte vélemény. És hallgatom az értékes szavakat.

Talán tizenöt éves koromban voltam a legboldogabb. Úgy éreztem magam, mintha nem is a földön élnék. Sohasem fogom elfelejteni azt a tavaszi napot C... atya szobájában. Kikönyökölünk az ablakon. Előttünk a Champ de Mars, Grenelle és jobbra, nagyon messze, aranyos porfelhőben, Saint-Cloud dombjai. Madarak csicseregnek a langyos levegőben. Alattunk egy terrazon egy öreg vak pap sétálgat fel-alá, rózsafüzérét morzsolgatva és C... atya a túlvilági életről beszél nekem. Boldog vagyok, de ezt a boldogságot megmagyarázni nem lehet. A föld ehhez hasonló örömeiket nem nyújt. A földi örömeik talán ép ilyen erősek, de hiányzik belőlük ez a különleges íz...

Versailles-ban... Reggel az erdőben, amikor azokat a nagy fekete kontinensekhez hasonlító foltokat láttam a hóval bo-

rított földön, és a finom, sápadtan erezett borostyánleveleket néztem, szomorúság suhant át rajtam, arra gondolva, hogy életem végéig ehhez hasonló szép dolgok kerülnek majd a szemem elé, s nem lesz időm leírni őket.

Korunk uralkodó hangja, mely elhallgattat minden szeretetet, minden ihletet, minden lelkiismeretet: az ágyú szörnyű ugatása. (1931.)

A portugál primitív-festők kiállításán. Egy zavaros és nyugtalan korban ez a férfias festészet visszahív minket a valósághoz. Mert abban, amit politikának neveznek, nincs több valóság mint egy lidércálomban, még akkor sem, ha lázongásokban és vérengzésekben jut kifejezésre. Az ágyú, ez az óriási állat talán majd megöl engem, de még így sem fog meggyőzni létezéséről; ezzel szemben Bach néhány taktusa szinte az eget tartja. Bármennyire is diadalmaskodik Európában a nehéz anyag, ez a diadal csak szörnyű látszat lesz. A való érinthetetlenül fölötte áll minden erőszaknak.

Volt részem nélkülözésben, tudom mi a szegénység; fáztam és éheztem. Talán nem is kaptam a sorstól értékesebb ajándékot ennél a megpróbáltatásnál. A mai írók egyrésze nem részesült ebben az ajándékban. Úgy kell nekik!

Tegnap este, féltizenkettő körül, szobámban olvastam, mely egészen hátul fekszik a lakásban. Egyedül voltam. Hirtelen hatalmas ökölcsapás reszketteti meg az ajtómat. Kinyitottam; nem volt mögötte senki. Nem sikerült észszerű és megnyugtató magyarázatot találnom!

Az élet akkor a legszebb, ha eltávolodik attól, amit az emberek életnek neveznek. Mit jelent az örökkévalóságban a müncheni puccs, az angol cirkálókon kitört lázadás, a fontsterling zuhanása? Minden másutt van. Nincs igazabb valóság, mint egy ág lengése, mögötte az ég.

Az tart vissza attól, hogy a vallásról beszéljek, hogy egy nyugtalanul alvó fanatikus van bennem, akit nem akarok felébreszteni...

Egy riporter látogat meg és megkérdezi, milyen a magatartásom 'a politikával szemben. Szeretnék részletesen vála-

szolni, de csak ezt mondom: „Gyűlölöm a politikát. Neki köszönhetem, hogy mindaz, amit szeretek, veszélyben van, a politika az egyéni szabadságot fenyegeti, a boldogságot fenyegeti, a politika megzavarja munkámat. Teljes szívemmel hiszek az irodalomban és a művészi alkotásban. Ez a hit tökéletesen kívülesik a politika érdekkörén.” A mai világban hol van hát a helyem? Fogalmam sincs róla.

Újból elolvastam a *Jézus életét*. Nem tudom elviselni, hogy Renan „bájós doktor”-nak nevezze Krisztust és ha valaki „földművelési intézet kertjének” nevezi az Olajfák kertjét, nagyon laposan határozza meg a világ legszentebb helyét. Amikor becsuktam ezt a vaskos könyvet, felvettem magamban a kérdést, vajjon hány vértanút tudott volna teremteni Renan Krisztusa. Azt hiszem, nagyon keveset. Hozzánk akarta hozni őt, ahelyett, hogy bennünket vitt volna el Hozzá. Lekicsinyítette, miközben egy szeretetereméltó filozófust akart csinálni belőle és a mi méreteinkre szállította le, hogy hozzáférhessünk. Blake szavára gondoltam:

*A te Krisztus képed legnagyobb ellensége
Annak a képnek, melyet én látok Krisztusról...
A te Krisztusod szereti a világot, az enyém megveti;
A te Eged kapui Poklom kerítését alkotják.*

Mult éjjel, hirtelen felriadtam és valami szörnyű rettegés fogott el. Mitől féltem? Nem tudom, csak remegtem. Eszembe jutott a latin himnusz két sora:

*Procul recedant somnia
Et noctium phantasmata.*

Aztán lassan lecsillapodtam. Régebben a halálfélelem hirtelen tört rám és megdermesztett, de idővel eljutottam odáig, hogy a halált csak egy nagy sötét palotának látom, ahová rettegés nélkül kell behatolnunk.

Just Béla fordítása.

RÓNAY GYÖRGY:

VERSEK

Tó tükrén a hold
lankadtan úszik.
Keresi talán a
tünde szerelmek
elsüllyedt koszorúit.

*

Halott! ezután már
csak az álom kék mezőin
sétálsz, a homlokodon
csillagok és a hajad
csupa margaréta.

Ne kérdezd, mire gondolok.
Az én világom az én világom.
Megmutassam? Minek!
Úgyis elfelejtetted.

*

Azt mondtam: kék az ég.
Mosolyogtál. Te tudtad,
hogy csak a felhők igazak.

Álmodon egy madár repült át.
Kinyujtottad karodat érte.
Reggel szomorúan ébredsz.
Tizenkét madár sír a szemedben.

*

Boldogság, mit akarsz velem?
Mit akarsz ezzel a tétova, fáradt
emberrel, aki éjszakái
tikkadt csöndjében vándorol és
nem látja már a
csillagokat sem...

*

Egy fekete csillagot
álmodtam éjjel.
Ne kérdezd, merre van.
Hiába szeretlek,
nem tudom nekedadni.

*

Akit magadból elbocsátasz,
hova száll, hova száll a szélben,
micsoda tűz, micsoda láz az?

Elbocsátlak, tegnapi énem,
fáradt mosoly, lengő lidérc!
Elhagysz és mégis elkísérsz.

VÉGH GYÖRGY:

VERSEK

TISZTA VÁGYAKOZÁS

Ha arcod láthatom, kering a föld velem, ha hangod hallhatom, nyugalمام nem lelem.	Az ősztől vártalak, mégis a tél hozott, szívembe zártalak: nem lehetsz átkozott.
--	---

Kenyerem tördelem
s hajadra gondolok,
éjjelem gyötrelmem:
nélküled meghalok.

HÍV A MESSZESÉG

Gyermek vagyok megint, kamasz fiúcska,
aki valónak vél minden mesét;
lám, Afrikáról álmodoztam egykor
s most hív a távol és a messzeség.

Halász lennék a Csendes-Óceánon,
vagy tán kalóz a Sárga-Tengeren;
de kék szemedben furcsa lángok égnek
s a tengert elfeledteted velem.

Örökzöld fenyvesek s hófödte csúcsok
várnak reám a messzi északon;
most illatos hajad, miként a fenyves,
s ha ősz leszél, talán még láthatom.

Jaj, mennyi hegyre vágyom én és mennyi tájra
tavasz felé álmatlan éjeken,
hol közelebb lennék a csillagokhoz
s közel lenne hozzám a végtelen.

Legyél velem, ne hagyj soká magamra,
és néha símogasd a homlokom,
nézzél szemembe, hogyha messze nézek:
megnyugszom tán, ha lángját láthatom.

Legyél titokzatos, miként a tó, és
legyél szelíd, miként az őszi ég,
s akkor nem hagylak el talán, ha egyszer
majd hív a távol és a messzeség.

GERTRUD LEFORT:

TILLY KEGYELMES ÚR

Részlet az trónö „Magdeburgi Menyegző” c. új regényéből.¹ A lázadó s a várost svéd kézre adó magisztrátus ellenzéke, a fiatal Willigis felkeresi a Magdeburgot megtámadni készülő Tilly generalisszimust; a vele folytatott beszélgetésnek letrása s a tábori-pap jezsuitáról rajzolt portré a világirodalomban párjukat alig lelő remek.

I.

Willigis végighaladt a lobogók során, amint a nagyterem falai mellett egyenlő közökben álltak; alattuk most terítették az asztalt Ó Excellenciája s tisztjei ma esti ünnepére. A Kegyelmes Úr szobájában csak egyetlen zászló állt, a generalisszimusz híres gárdazászlaja, a Legszentebb Szűz képével; erről hallotta Willigis, hogy Tilly gróf vele tart minden ütközet előtt titkos haditanácsot. A tábornok éppen asztala fölé hajolva ült, a vázlatok és térképek úgy heverték előtte, akárcsak köröskörül a birodalomnak mindenféle hadak előtt mindenfelé nyitott határai: ott feküdt a svéd királyság térképe, bele nyomulva mélyen Pomerániába, mellette Lengyelország térképe s a holland és dán földek — ezeknek titkos megegyezésük volt a svéd Felsőggel — és ott volt alább Mantova, ahol a császári csapatok harcoltak a Felsőges Ház örökségéért, legfelül pedig a bizonytalanul fenyegető Franciaország térképe, — úgy tetszett, mintha Tilly az egész világ ellen akarná kidolgozni haditervét. S az asztal közepén ott terült el a német föld földabrosza és rajta rebellis Magdeburg képe is; igen: a lázadás vörös lángjai körötte csapkodtak és elárasztották már a szász és brandenburgi mezőket.

Az Excellenciásnál csak egy fiatal jezsuita páter volt, úgy állt a dolgozóasztal mellett, mint Ó Excellenciája árnyéka, alakja keskeny és sötét arca szenvedélyes, de mégis tartózkodó és fékentartott, — olyan, mint valami eltakartfényű gyeritya. Amikor Willigis üdvözölte Ókegyelmességét, a jezsuita néhány lépéssel odébbvonult és mintha a testőre lenne a generalisszimuszknak, némán álldogált az ablaknál.

A szászországi fiatal protestáns tehát ott állt az öreg valon nagyúr előtt, akit a közkatonák Öreg Tillynek, a tisztek pedig Katolikus Excellenciásnak hívtak, hogy megkülönböztessék a Friedlandi Excellenciástól, — erről senki sem tudta, hogy katolikus-e, vagy inkább a csillagokban hisz! A Katolikus Excellenciás azonban nem volt sem visszariasztó, sem mogorva, mint amilyenek a magdeburgiak hitték Johan

¹ L. Ijjas Antal cikkét Napló-rovatunkban.

Tserklaes Tillyt. Még szerzetesi módon merevnek és keménynek sem látszott, mint amilyenek a jezsuiták neveltjét hinni lehetett volna, semmi sem árulta rajta el a legyőzhetetlen tábornokot és a mindenható generalisszimust, mindössze olyan volt, mint akármilyen öreg katona, arca egyszerű és beszédes, azonban amellett még józan és kemény, akár a száraz bükkfa. Willigis úgy vélte, hogy mindössze szép, magányos szemében, igen csak ott van valami „katolikus”, — aki ezekbe belepillantott az elhitte, hogy főzászlajának Szűz Máriájával szokott haditanácsot tartani.

Willigis — nehezkésen és néha dadogva előterjesztette jelentését a Magdeburgban történekről. Az excellenciás mereven hallgatta meg, nem jött közelebb hozzá, nem csodálkozott, olyan volt, mint aki olyan dolgokat hall, amelyeket éppen erre az időre várni lehetett. Amikor Willigis elhallgatott, csak annyit mondott, hogy mindezeknek jönniök kellett azután. hogy az öreg császár hű tanácsosát elkergették. Azután megkérdezte, hogy van-e még valami mondanivalója; Willigis tehát előterjesztette nagybátyja jelentését és kérését: bizonyos, hogy az új városi tanács is szívesen fogadna engedelmességet a császári felségnek, ha az más lépésre szánná el magát az ediktum ügyében. És ha Excellenciája egy kis időt hagy neki, ura lesz a népnek.

Az excellenciás úr erre felfigyelt: valóban? Hát azt hinné maga Willigis is, hogy a tanács elfogadná az ediktumot és az érsekséget visszaadná a katolikusoknak?

Willigis csodálkozva nézte, — eddig azt hitte, hogy az ediktum ügyében nyugodtan lehet várni azt, hogy a császár jobb belátásra tér, most azonban úgy beszélt az Excellenciás úr, mintha Őfelsége nem várhatna többé. Vonakodva mondta: „Nem, azt nem akarja a tanács. Az érsekség most mégis luteránus és nem akarnak katolikus érsekséget visszaállítani.” De rögtön óvatosan hozzátette:

— De császárpártiak azért ettől még lehetnénk!

A kegyelmes úr kicsit vonakodva kérdezte:

— Hogy gondolja ezt Ahleemann úr? Hogy császárpártiak azért ettől még lehetnének?!

Willigis egyszerre egész szívével kinyílt:

— Úgy gondolom, hogy a hit kérdését nem érintik, akkor készek volnának a Birodalomból közös erővel verni ki a Svédet!

Tilly hallgatott. Willigis úgy látta, hogy az ediktum ügye neki is sokszor szorongathatta a szívét. Azonban hamarosan katonás rövideggel és nyerseséggel csak annyit mondott, hogy a magdeburgi érsekség a passai szerződés idején katolikus volt, s a Császári Felső vissza akar adni az Anyaszentegyháznak mindent, ami az övé és ez semmi más, mint méltányosság.

Willigis titkolatlan csodálkozással nézte a Kegyelmes Urat: hogy beszélhet méltányosságról, így és most az Excellenciás,

— Magdeburg mégsem birodalmi szabadváros, tehát a katolikus érsek mégis csak földesurunk volna. Nem tud talán az Excellenciás a „Cuius Regio”-ról?

Azonban látta, hogy a Kegyelmes úr nagyon is tud a „Cuius Regio”-ról: az Öreg Tilly katolikus arca nem kívánta gondolatait elrejtetnie s hazug vonásokkal elfátyolozni — az ő számára a Császári Felség óhaja volt a háború értelme. Két ember állott egymással szemben, akik szavak nélkül megértették egymást, de szavaik mégsem értettek egyet. És úgy tetszett a fiatal szásznak, mintha észrevétlenül az örvény szélére érkezett volna, ahonnan egyetlen lépéssel sem mer tovább menni. Megrendülten kiáltott fel:

— Magdeburg tanácsurainak most oda akartak járulni a Császári Felséghez, de a Császári Felség nem érti meg az ő Evangélikus Rendjeit, csak Katolikus Rendjeit érti meg!

A vén kegyelmes úr sok embert látott életében; a katonák között az volt a szóbeszéd, hogy az Öreg Tilly úgy ismeri minden ember gondolatait, mint a mi atyánk Isten, ki a menyekben vagyon. Az Excellenciás úr úgy látta, hogy ebben a fiatal szászban nem rebellis Magdeburg tüze él, hanem egy mély és hűséges fájdalom, és ez a fájdalom olyan csodálatosan elfogta az Excellenciás úr öreg, okos szívét, — nem, nem is a szívét, hanem magát ezt az öreg, győzelemhez szokott kardot, hogy azt hitte mintha hallaná suhanni és csörögni oldalán! Az a kard most is győzni szeretett volna, mint eddig mindig és mindenütt győzött, — hisz köröskörül a világ tele volt ellenségekkel. — Es az Excellenciás úr arra gondolt, amit nemrégén Regensburgban látott. Noha az álnok diplomaták azt hitték magukról, hogy egy vén generális csak a fegyverek mesterségéhez ért és máshoz semmihez, azonban ha egy régi generális azt hallja, hogy a választófejedelemek ki akarják erőszakolni azt, hogy a császár tegye kisebbé az Armadát, holott az ellenség birodalmi földön áll, akkor tudja honnét a dörgés —, és az Excellenciás úr keresztüllátta ott Regensburgban az árulás hálózatát. Úgy tűnt fel neki most mintha újra magaelőtt látná a kis aranydobozt, amit a francia követ a lakomaasztal mellett átadott neki, akár egy amulettet. A szelence fedelén a nagy kardinális arcának képe volt, felékesítve a Szentegyház bíborával, keskeny éles és szellemes arca mellett — az áll felé mily ravaszul hegyesedett ez — az Excellenciás úr ott látta La Rochelle városát, a várost, melyből Richelieu kardinális a hugenotta herezist kiverte — és Tilly szinte úgy hallotta most, hogy hallja a jámbor katolikus ágyúkat az eretnek bástyatornyok ellen dörögni. Azonban amint szinte félelemmel mélyebben pillantott alá a képre: íme a hatalmas francia Eminenciás bíborja egyre fakóbb és fakóbb lett, végül már semmiképpen nem volt a katolikus Anyaszentegyház bíboros eminenciása, hanem a Szürke Eminenciást mutatta a fedél tükröződése, a szürkecsuklyás barátot, Péter József világosmetészű arcvonásait, — Richelieu kardinális őt küldte Regens-

burgba, hogy erősítse meg a Felség elleni visszavonásukban a választókat és ők követeljék, hogy kisebb legyen az Armada.

A háttérben pedig most, ahol a legyőzött hugenottafészek most a rebellis Magdeburg képét látta felmerülni, melynek a katolikus Franciaország egy eretnek király által akart segítséget adni. És Tilly generális e pillanatban onnét a regensburgi messzeségből a pokol kacaját érezte süvölteni. Ott Regensburgban más lett a háború mint eddig és a változással a katolikus Excellenciásnak mássá kellett átváltoznia. Ekkor visszafordította gondolatait a fiatal idegen férfi felé: hát meg lehet menteni a birodalmat a katolikus hit nélkül?! Minden éf nélkül mondta Willigisnek: „Ahlemann úr, ha a magdeburgi tanács igazán császárhú akar lenni, akkor vissza kell térnie a császárhűséghez. Rá kell bírni a népet és a pásztorokat, hogy a luteránus adminisztrátort a svéd királyi megbízottat távolítsák el a városból, fogják el az Ediktumot vagy nekem kell felkérni erre. A Császári Felség rám csak a várost bízta és a Császári Felség pedig úgy számot tart az én engedelmességemre, mint én az önére. — Megbeszélésünk véget ért. Ön azt tette, amit tehetett és a Felségnek így is jó szolgálatot tett. És ez Önnek most elég. Köszönöm jelentését, a vacsoránál kérem legyen a vendégem!” — azután intett a fiatal páternek, aki még mindig silbakként állt az ablak mellett, hogy kísérje ki a vendéget.

II.

Az Excellenciás most egyedül maradt és nagy léptekkel járt fel és alá a szobában. Akkor lehetett látni milyen merevek voltak öreg térdei — a vén Kegyelmes úr úgy lépkedett, mintha a vihar odakünről láthatatlanul hóval fújná tele a szobát és abban kellene végiggázolnia. Elküldte magától a fiatal magdeburgit, de annak gondjai ott maradtak vele.

Egy szolga lépett be és behozta az öreg spanyol udvari ruhát. Egyszer régen évekkel ezelőtt egy fejedelmi ebéden Münchenben hordta ezt, és úgy látszik most már elég lesz, ameddig csak él. A szolga jelentette, hogy a tisztek lakomája félóra mulva kezdődik, — a Kegyelmes úrnak át kell öltöznie. Amikor ez véget ért és a szolga odatolta a széket, hogy az Excellenciás úr nyugodjék egy pillanatot, — mereven hátrátámaszkodva, ahogy az öreg katonák tudnak pihenni a háborúban — kedvetlenül toltta el magától a széket és elkezdett fel és alá járni, mintha vacsora előtt még el kellene érnie valamiféle célt. Az efféle vacsorák későig szoktak tartani, a tisztek soha sem akarták abbahagyni, mindenki végig akarta várni egészen hajnalig, a haditanács kezdetéig. Noha az öreg Excellenciás mértékletes volt, de ép úgy bírta az italt, mint mind azok, akik józan szelleműek, de persze hogy a generális úrnak sokszor szállott fejébe a bor, — ám a generális urak fiatalok voltak és becsvágyóak, mindegyik a maga viktóriáit

követelte és az Excellenciásnak tudnia kellett mit akar és ezért meg kellett tartania *ezt* a haditanácsot a *másik* haditanács előtt.

Most senki más nem volt az Excellenciással, mint a győzelmes gárdazászlaja és azon a Boldogságos Szűz Máriának képe, amelyet a katonák Győzelmes Szűz Máriának hívtak; úgy volt ábrázolva ott, mint altöttingeni nagyhírű kegytemplomában, ahol a katolikus Excellenciás úr, régiben is megfordult, amikor visszafelé jött Regensburgból, hogy áldását kérje a közelgő háború előtt.

A Boldogságos Szűz arca előtt nagy lyuk tátongott a zászló kék selymében, — ezt Wimpfen mellett szakította egy golyó. És lábai mellett egy másik szakadás, a Lutter melletti csatából és az akkora volt, mintha a Boldogságos Szűz egy örvény felett állana. Ezután volt még egy harmadik lyuk is, éppen a fején, ez Stadtilhn mellett érte a zászlót, amikor úgy dühöngött az ütközet, mintha az ég alá akarna szakadni a Legszentebb Szűz zászlajára. Maga azonban mindig érintetlen maradt az ellenségtől: olyan lágyan és gondtalanul nevetett alá öreg tábornokára, mintha soha sem röpöködtek volna körülötte golyók.

A generálisszimusz végignézte a golyóütötte lyukakat egyiket a másik után: ahány lyuk a zászlón annyszor aratott győzelmet az ellenség felett és életének minden győzelme a Boldogságos Szűz győzelme volt: az volt az az édes és gyengéd titok, amely a rettentő és vérengző csaták mögött és Isten Katolikus Excellenciásának hírneve mögött volt. Ámbár mit ér a világon való hírnév annak, aki már hetven évet számol, sőt még többet?! Noha ezzel az Isten előtt való hírnévvel akart ékeskedni a tábornok egyszer majd a sírjában és utána az örökkévalóságban. S az Excellenciás lehajtotta a zászlót, hogy megcsókolja kék selymét. És amikor odahajtotta arcát — a vén bükkfakemény katona arca most olyan gyengéd, zárt és félénk lett, mint egy ifjú apródé, aki császári úrnője keze fölé hajolhat. Egyszerre csak megrezzenve kapta fejét vissza. Mert ott tátongott előtte a negyedik szakadás, az amelyet még évek előtt gondosan bevarratott. — Mert azt a lyukat, nem mint a többi, az ellenség szakította át, hanem maguk a katonák akkor, ott az első csatájában annak a nagy háborúnak ott Fehérhegynél, Prága mellett, amikor a bajor lovasok elvakítva az ágyúfüst fellegeitől és a harc dühétől nem ismerték meg saját zászlójukat. Ez a lyuk egészen kicsiny volt, de a Boldogságos Szűznek a szívét járta át. A kornétás, aki a zászlót hordta az ütközet után megesküdtött egy jámbor katonának, hogy látta a golyó nyomán a Boldogságos Szűz szívének vérének hullani.

Az Excellenciás úr megrettenve nézte: a zászló sebe miért szakadhatott fel? Mióta zászlóját utoljára látta azóta nem volt harcéri ütközet, csak Regensburgban a válaszófejedelmek tanácskozásán volt eldöntetlen néma harc, s ő benne ma-

gában a katolikus Excellenciás és a császári generalissimus között. A harc még mindig állt és mindig eldöntetlen volt. Úgy tűnt fel maga előtt, mintha olyan lenne mint a bajor lovasok ott a Fehérhegynél: nem ismeri fel saját zászlóját! S ekkor belépett hozzá a páter, aki kikísérte az ifjú magdeburgit.

A fiatal páter alakja feltűnt, újra mint az Excellenciás úr árnyéka: keskeny és sötét tartózkodó, csak az eltakart lánghoz hasonló vonás rezzent meg arcában egy pillanatra: ez azért volt, mert egy protestánssal volt együtt az imént, — óh, Tilly kegyelmes úr ismerte a maga fiatal páterét! — s jelentette, hogy a hadinéppel túlzúfolt városban mégis sikerült szállást szereznie a vendégnek: Pappenheim marsall úr utasította egyik adjutánsát, hogy ossza meg a kvartélyát vele, — az ifjú magdeburgi pompás ember, tele jóakarattal és valóban nagy vonások szerint akarja elrendezni magában a világot; igazán semmi sem hiányzik nála más, csak a katolikus előjel! És a letakart láng ismét megrezzent egy pillanatra az ifjú páter arcában, vagy talán az ifjú rendnek lángja volt, a vén nagyúr felé csapott? A Kegyelmes úr elfordult kissé, a könnyek égő szúrását érezte öreg szemében, — óh mily sokszor melegegett az ifjú rend tüzénél!

— Igen keserű, — mondta egyszerűen — hogy ezen a derék emberen nem segíthetünk, Atyám! — és oly különösen hangzott amikor megöszült nagyúr ezt mondta: „Atyám”!

A fiatal páter habozott. Olyan különös volt az Excellenciás úr hangjának csendülése, amilyennek még nem hallotta, pedig ismerte a katolikus Excellenciást, hisz elválaszthatatlan árnyéka volt. Mit gondolt azzal, hogy nem lehet segíteni?

De az Excelleciás hallgatva kutatott térképei között. És a fiatal páter nem látott mást, mint a vihar szürke kavargását az ablaknál és a haditervek és térképvázlatok suhogását a tábornok kezében. Egy pillanatra arra gondolt, amit a tisztek ma már korareggel óta beszéltek, hogy a holnapi tanácsban a Magdeburg ellen való támadást határozzák el, egy pillanatra szerette volna, ha az a sötét kavargás ott az ablakon túl benyomná az ablakszemeket és a haditerveket elragadná az öreg úr kezéből és közben Tilly megtalálta azt, amit keresett: s ez Magdeburg térképe volt. A fiatal páter most mozdulatlanul meredve nézett maga elé az okos szenvedélyes szemek, mint a fátyol alatt alig észrevehetően feszültek, saját szeme szinte elsüllyedt, minden ereje és gondolata felordítottak és mint mindig, amikor tudta, hogy a generalisszimesz oldala mellett kellett állnia, elmondta Szent Ignác szavait: „Vedd Atyám egész akaratomat!” — És közben az Excellenciás a tervet lelkiismeretesen összehajtotta és egy oldal asztalkába tette, — s a háború egyik fejezete zárult le ezzel a mozdulattal!

Ijjas Antal fordítása.

PÁVEL ÁGOSTON:

SZERB NÉPKÖLTÉS ZET

A világháborúban minden nép őszinte csodálattal adózott a szerbek halálmegvető bátorságának. Aki azonban a szerbeknek szenvedéses, kálváriás történetét s nemzeti történelmüknek, népi lelkiségüknek leghűségesebb vetületét: a szerb népköltészetet ismeri, az cseppet sem csodálkozik a délszlávok kivételes katonai erényein. Az 1389-i Szent Vid napján vívott rigómezei csatában elbukott a szerb cárság, de a közel hatodfélszázéves török hódoltság nem törte meg a büszke hegyi lakók lelkét és nemzeti önérzetét. A planinák bércei talaja szakadatlanul forrongott. A férfiak megszokták a hősi halált, amellyel napról-napra szembenéztek; megszokták, sőt szinte megszerették, mert a junákok (hősök) a hálás maradék dalaiban megdicsőült, örök életet nyertek; az asszonyok és anyák pedig büszke, spártai lélekkel nyugodtak bele férjeik és fiaik véres-kötelek áldozatába.

Ezek a hősi dalok — a pogány török elleni harcok sorsközössége és egyéb történeti kapcsolatok révén — tele vannak magyar hősökkel (Szibinyáni Jankó, Szekula vajda, Ugrin Jankó, Mátyás király, a Zrinyiek stb.) és magyar vonatkozásokkal (budai királykoronázás stb.) Közös mesemotívum is rengeteg akad közöttük (Kőműves Kelemenné, a jaspis kígyó stb.). A közös mult és közös küzdelmek-szenvedések engesztelő emléke a köztudatban mindkét részről sok tekintetben feledésbe merült már. A délszláv népköltészet azonban időtlen időnkig fenn fogja tartani, s jobb napok jöttén az egymásratalálásnak nem csekély tényezője lehet.

A délszláv népköltészetnek tüneményes szépségeire nem kisebb ember hívta fel a világ figyelmét, mint Goethe, aki nem győzött betelni az általa németre fordított „Asan aginica“ (Haszán aga felesége) című hősi dal szépségével, pedig az idegen — olasz — közvetítés az eredetinek hamvas üdeségéből sokat lekoptatott.

Az alábbiakban bemutatjuk „A Jugovicsook anyjának haláláról“ szülő hősi dalt, a délszláv népköltészetnek egyik legremekebb gyöngyét, amely a rigómezei csatának egyik epizódját beszéli el balladás, sűrű és fojtott levegőjű előadásban. Az egyik változat befejező sorai a legszörnyűségesebb csapás gyászában is párját ritkító nemzeti önérzetről és önbizalomról tanuskodnak.

Pável Ágoston dr.

A JUGOVICSOK ANYJÁNAK HALÁLA

Seregével elindult a szerb cár,
pogány ellen a keresztény Lázár.
Koszovónak sík mezején, ottan
szállt meg a had csúcsos sátorokban.
Koszovónak sík mezején, ott van
a kilenc Jug s apjuk, a vén Bogdan.

Imádkozik a Jug-fiak anyja,
imádkozik az egek Úrához.
Ajándékot — hiú szándék nélkül —
ajándékot kettőt kér az égtől:
hattyúszárnyat, nagymesszire szállót,
súlyomszemet, nagymesszire látót;
hogya volna fehér hattyúszárnya,
vele délre, Koszovóra szállna.
Megkeresné a Jugokat sorban,
apjukat is a tágas táborban.

S mert az anya erős volt hitében,
meghallgatta a mennybéli Isten:
adott neki fehér hattyúszárnyat;
véle immár szabadjára szállhat.
El is szállott a legelső széllel,
s meg sem állott Koszovó síkjáig.
Sík Koszovón tekintett csak széjjel,
s aggodalma bizonyossággá válik:
holtan hever a kilenc Jug, holtan,
s holtan hever az öreg Jug Bogdan.
Feje felül kinek-kinek kopja,
pogányra azt már egyjük sem dobja;
Kopják nyelén jó súlymaik ülnek:
szennyes szárnya vértől csapzott mindnek.
S a kilenc ló, kilenc szegény pára,
viszi-e még gazdáját csatára?
Soha többé, bitangokká váltak;
magva szakadt itt a Jug-családnak.

A kilenc ló — urok anyját látva —
búsan nyerít, mintha fájdalmába . . .
S felrikolt a kilenc harci súlyom,
szívettepő, bús-panaszos módon.
Ám az anya hősök hősi anyja,
könnye sincsen, fájdalmát tagadja.
S mintha szívét nem gyilkolná bánat,
összeszedi mind a kopiákat,
és a véres, gyászos csatatérről
zokszó nélkül hazafelé térül.
A kilenc ló lépeget utána,
kilenc súlyom rikoltgat nyomába.

Kilenc menyé az ősi kővárbul
aggó szívvel már messziről
eleibe járul.

Ám mikor a kíséretét látja,
csak megzokog mind a kilenc árva.
S szánalommal a gazdátlan mének
nyerítenek, mintha éreznének.
És a kilenc csapzottsárnyú sólyom
mind felrikolt szívszakasztó módon.
De az anya hősök hősi anyja:
könnye sincsen, fájdalmát tagadja.

Éjfél kondul, szellemelek órája,
s hát felnyerít Damján paripája.
Nyerítése behallik a házba,
hol virraszt még a bús anya gyásza.
S hogy a szíve könnyebbüljön néki,
legszebb menyét szeretettel kérdi:
„Kedves menyem, fiam felesége!
Vajjon miért nyerít Damján ménje?
Tán éhezik szénára, abrakra?
Vagy hogy szomjas és inni akarna?”
Az új özvegy, főlegyenessedve,
nyitja ajkát ilyen feleletre:
„Nem éhezik szénára, abrakra!
Nem is hiszem, hogy inni akarna!
Úgy kapatta, amíg élt, Damjánom,
hogy éjfélig zabot ő zabáljon;
éjfél után kora virradóra
új csatára kerekedtek volna.
S most a fakó, a hűséges pára,
hogy túléli, ura vesztét szánja!”
Ám az anya hősök hősi anyja:
könnye sincsen, fájdalmát tagadja.

Múlik az éj, oszladoz homálya;
barna színét bíborosra váltja.
S ím az égen — vércsatakos szárnyal —
két fekete, gyászos holló szárnyal.
Délről jönnek, tán ép Koszovóról,
hol beborult a szerb cárság napja.
Délről jönnek, tán ép Koszovóról,
a csőrükben ifjú vitéz karja.
S hogy elérnek az udvar fölébe,
ejtik a kart az anya ölébe.
Maguk aztán napsugaras délnek,
merről jöttek, újra visszatérnek.
Kapja a kart a Jug-fiak anyja,
mindenfelől nézdeli, forgatja.
Ide, oda, mindenhova gondol;
szíve szorong bűnevelő gondtól.

És szólítja özvegyét Damjánnak:
„Édes lányom, özvegye Damjánnak!
Szemeim már homályosan látnak.
Tán te tudod, kinek ez a karja,
aranygyűrű kié csillog rajta?”
Az új özvegy, fölegyenesedve,
nyitja ajkát ilyen feleletre:
„Édes anyám, nincs szememen hályog;
félek, félek, hogy igazat látok.
Ez a kar itt a Damjánom karja,
megismerem a gyűrűjét rajta.
A múlt télen, nem is olyan régen
ez a gyűrű jegyezte el vélem”

Hallja ezt a Jugovicsok anyja,
ám zokszóra mégsem nyílik ajka.
Nézi a kart, mindenfelől nézi,
ólmos gyászát új búval tetézi.
Ide, oda, mindenhova gondol,
szíve vérzik hasogató gondtól.
Tekintete a gyűrűre téved:
ismeri már ő is 'az emléket.
A véres kart kebelére vonja,
s tompa hangon, fel-felbúgva mondja:
„Hol nőttél fel, anyád örömére?
hová vesztél, ennyi keservére?
A keblemen, itt nőttél fel, itten!
Hogy így válunk, azt sohasem hittem!
Mennyi gonddal szerettelek téged! . . .
Sík Koszovón ölt meg ellenséged.
Sík Koszovón elvéreztél értünk,
hogy mi békén, nyugalomban éljünk...!”
Ennyit szólott, többet nem is szólhat:
villámsújtott faként összeroskadt.
Hósi lelke pedig bírta volna;
de a test csak gyarló földi szolgálta.
Akikért a hős lélek gyötrelme
csak egy zokszót, egy könnyet sem ejte:
most azokért, jó kilenc fiáért,
szíve szakadt az öreg Bogdánért.
Hogyha el is szállottak a darvak,
darufiak fészükön maradtak.
Szívünk vérén fölneveljük őket!
Mi fajtánknak sose szakad magva!
Tanyáinkra, mi tűzhelyeinkre
sose terül temetők nyugalma!

Pável Agoston fordítása.

MAGYAR BAROKK HUMANISTÁK

ZSÁMBOKY JÁNOS (1531 — 1584)

KRISZTUSHOZ

Krisztus, könyörgünk, ó, segíts;
jőjj, késlekedni nincs idő,
dolgunkra nyujtsd ki jobbkezed,
Szentséged úzze el bajunk!

Lábbal tapodva vész a hit;
szégyentelen gyalázkodók
kárörvendeznek, míg a jót
nem tisztelik s jutalma sincs.

A pénz itt minden — bárhogy is
szerezte azt a gazdag úr.
A bűntevőre nem suhint
megérdemelte büntetés.

Atyát nem tisztel gyermeke,
de a szülők a gyermeket
se kedvelik, mint hajdanán;
a tiszteségre egy se hajt.

Hazánk is megkötözve nyög
dühödt ellenség láncain;
bajában senki sem segít,
meg nem torolja szégyenét.

Könyörgünk hát, söpörd ki most
a gyatra bűnt, a vak dühöt;
leheld belénk igaz hited
s a jámborságod szellemét!

Magyar földnek ha egyhamar
segítségére nem sietsz,
elvész az is, mi menthető:
Jőjj, késlekedni nincs idő!

MÁTÉ EVANGÉLIUMÁNAK 8. FEJEZETÉRE

Sajkád viharzó vízen háborog
s dalolnak benne az apostolok.
Te alszol, Krisztus, ámde nem lehet
nyugalmas álmod gondjaid felett:
Felkelsz s lecsendesítéd a vihart;
sajkád most már a biztos révbe tart.
A rettegés szavadra véget ért,
áldottak és dicsértek tetedért . . .

Ínségünkben, ó, ránk is hallgass végre:
Ne juttass, Krisztus, vad török kezére!
Erősködik s incselkedő a sátán,
sarlója rést vág országunk határán.
Üzd el s a vérszől mentsd ki híveid,
dicsón s tisztán maradjon fenn a hit:
Ó, Krisztus, így majd késő nemzedékek
és minden földek áldanak, dicsérnek!

Latinból fordította: *Geréb László.*

HEGEDŰS ZOLTÁN:

HÁROM LEÁNY

Rügy pattant a mandulafákon.
Ilyen tavaszt még nem értem!
három leány jött el értem.
Mind a három gesztenyebarna.

S most — aki oly szomorú voltam
illegyek és lábujjhegyre
állva, kedvem táncra kelne.
Párás illat száll a szobámba.

Párás földnek tétova gőze
örvénylik a hegyek alján,
három leány fehér karján
kimegyek a barna mezőre.

Cammogok, mint cammog a medve
derekam meg nagyot roppan,
a fogam is összekoppan,
a lányok is összenevetnek.

Mind meg olyan gesztenyebarna.
Suhog térgyükön a szoknya,
napsugárral tartnak fogva.
Rügy pattant a mandulafákon.

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

A MAGYAR LÁTÓHATÁR. SZABÓ DEZSŐ ÚJ KÖNYVÉHEZ.

A hallgatásból új ígihirdetésre éledt nagy író három kötetnyi változtatott tanulmánnyal méri fel az egész magyar látóhatárt. Valóban, a magyar életnek úgyszólván minden kérdéséről, vajúdasáról és veszedelméről van életés szava, híven írói és emberi életművének fanatikus fajmegváltó vágvához: hogy „formálón és alkotón beleszóljon a Nemzet életébe“, hogy bátor és harsogó kürt és megváltó akarat legyen a nemzet lelkeiben. S most, ebben a három kötetében is, amely a túlságosan termékeny és vegyes Ludas Matyik megnyugtatóan legjobb, valóban sorsproblémákat mennydörgő tanulmányait gyűjti egybe, ennek a messiási vágynak és léleknek monumentális nyűgöz le mindenekelőtt. Ha a tanulmányok időszerű mondanivalóinak színlalái leomlanak, mögöttük egy megdőbbsentő erejű magyar szellem gigantikus tágasságú eszmetája tárul élénk: merész csúcok és szörnyű szakadékok. Olyan szellemé, aki talán a magyarság eszmei vezére lehetett volna. Senkisé tagadhatja: a modern magyarság egyik legnagyobb szelleme, a magyar szellem egyik legmerészebb felszökkenése ez a tűzhányó, viharos, gúnyos, kardospajzsos-buzogányos, még nagy tévedéseiben, még visszavonásaiban is elemi erejű író.

Nagy szellem és borzongatóan nagy akarat. Vajjon ez a szenvedélyes nemzetformáló, sorsszabó vágy, amely új könyvének előszavában is benne harsonáz, arányban áll-e azzal a hatással, amelyet életműve valóban kivívott a nemzet életében?

Ismerjük az örök — és sajnos, sokszor igaz — vádat: a nemzet nem hallgat prófétáira. Erre a történelmi távlat nem egy példát tár élénk. De úgy érezzük: Szabó Dezső prófétai életútjának tragikumába más, önmagából kiinduló végzetes erők is belesüvitettek. *Ez a monumentális lélek tragikus alkatú.* Hiába zúg benne a magyarság faji szerelmének zokogó, mindig benne élő vezérmotívuma: ez a szellem nem bírt magával, fölégette magát, s haragos vagdalkozásában önmaga égette föl maga körül a hozzávezető utakat is. Nem egykori pálfordulásai a legtragikusabbak. Hiszen a küzdő és fejlődő élet új és új meglátásokat vethet fel a szenvedélyesen megoldást kereső szellem előtt, és Szabó Dezső tévedéseit, túlzásait, tagadásait magyarázza és menti minden írásának alapenergiája: fajimádatának, magyarságszerelmének roppant tüze. Nem visszavonásai a legtragikusabbak, hanem az a mód, ahogyan küzdött: az önmagában elrobbanó rombolás és vagdalkozás, — a kétségbeesésében elvakult gazda haragja, amely a gazzal és gyommal együtt a jó hajtást, az élet ígérését is, — mindent letarol!

Kellenek a nagy bírálók, hiszen nélkülük nincs haladás. De jaj a rombolónak, ha nem tud virágot, dúsabb és jobb életet teremteni a romok helyén! Jaj, ha a harag tüzében elriasztja maga mellől a jóakarató embereket is, akik a jövő ígét elvethették volna a négy magyar égtáj felé. S miért? — Mert a ledöntött bálványokkal együtt mindenkit személyesen leütött, aki talán segíthetett volna az új jövő, a meglátott élet kiépítésében, s velük együtt a nemes lelkek tömegei hulltak el. Ez a harcmodor a végzetes; a szétszórt átok visszahull az osztogatóra, az elriasztás heroikus magányba torkollik. Szabó Dezső vállalta a heroikus magányt, — ezt most is hirdeti. S ebben

nem ő az egyedüli. De hogyan találja meg akkor az eleven kapcsolatot a nemzettel a nagy nemzetnevelő akarat? A nagy vagdalkozásban végül a nagy Taglózó is a lesújtottak közé szédül, s a porond üres marad, a prófétai szó kihal, vagy légüres térbevész...

Szabó Dezső ezzel végzetes példát mutatott a magyarságnak, s ez adta kezünkbe a tollat. Mert alighanem ő volt felszabadítója annak a hangnak, és első tragikus hőse annak a harcnak, amely *ma is elvlasztja nemzetünk legjobb szellemeit.*

A nemzet megint egyszer válságos időket él, és minden lelki értékét össze kell szednie, hogy a nagy világviharban biztos nyugalommal vészellen át a megmentett jövő elébe. Ilyen válságos napokban a szellemi összefogás szép ideáljának kellene lenyűgöznie a lelkeket. Legalább a leglényegesebb nemzeti sorskérdésekben jó volna megegyezni, vagy legalább is egymással párhuzamosan, bántatlanul értékesíteni a jövő alapjait megvető eszméket. Egy országot érhetnek váratlan csapások, kívülről felborító katasztrófák, de aligha lehet megtörni azt a nemzetet, amelynek legjobb szellemi erőiből bevehetetlen fellegvéra van. A magyar szellemi életet azonban vad széthúzás dúlja, s a kor irodalmi és szellemi harcokon kívül álló magyarja elbúsult aggodalommal szemléli ezt az önostorozást. Hol a kölcsönös elismerés és megértés alapja szellemi vezetőink: egy *Babits*, egy *Szekfű*, egy *Szabó Dezső*, egy *Móricz Zsigmond*, egy *Ilyés*, egy *Kodolányi*, egy *Féja* között, — hogy csak azok közül említsünk néhányat, akik az irodalmon keresztül több-kevesebb joggal igényt tarthatnának a szellemi vezérségre, a magyar fiatalság lelkes soraira? Többé nem a korkülönbség választja szét a nemzedékeket, mint néhány évvel ezelőtt, hanem a személyes összeférhetlenség: a személyeskedő harcban sodródniak össze a csoportok, s a messzebről néző egyszerre más-más táborban látja a régi eszmétsársakat. Még azok is, akik alapjában véve ugyanabban az irányban törnek előre, meddő, személyeskedő harcot vívnak egymással, míg mások sértődött daccal vagy magukra-maradottan vonulnak félre, hogy új hadsereget gyűjtsenek. A folyóiratok között is a személyeskedő odaütések és a gyűlölködés hangja harapódzott el.

Tragikus látvány! Tragikus magyar látóhatár!

Nem a vitában van a hiba! Nincs hasznosabb, mint a termékeny, tisztázó vita, amelyből a jövő útja és eszméi nyílnak életre. A nemes forrongásból forr ki a nemzet jövője. Ahol eszmei forrongás mutatkozik, ott életet akarnak, jövőt kovácsolnak a nemzetnek. A megállt élet a megállt nemzetek ismertetője. De *nemes vitái!* Személyeskedéstől, önzéstől, sértett hiúságtól, diktátorságtól mentes eszmei összetűzéseket, amelyekből nem dac, félreállítás, elhallgatás, megbántás és megbántódás, nemes értékek pusztulása burjánzik elő, hanem azok a megvitatt, kivívott és elfogadott, harci tűzön edzett eszmék, amelyek biztos utat mutatnak a jövő felé.

Szabó Dezső írói pályafutása és vezéri sorsa az intő példa. Példa arra a mélyen tragikus sorsra: hogyan égetheti föl önmagát egy vezérségre termett nagy magyar szellem. A nagy háború világégése után hatalmas regényében rámutatott a lerombolásra megérett bálványokra és a veszélyekre, s a magyar faji védelem, önérvényesítés és önbizalom érdekében és a népi értékek új értékelésében, a magyar parasztság felemelésének hirdetésében olyan eszméket nyilatkoztatott ki, amelyekkel a magyarság évtizedekkel megelőzhetné volna talán az egész európai fejlődést! Persze, a nemzet akkor nem hallgatott reá. De jobban hallgatott volna, ha más a harcmodor, ha a nagy Felismerő nem marad trágikusan egyedül a nagy vagdalko-

zásban, amellyel minden nemes vadat leterített vagy le akart teríteni maga körül. Pedig harcaiban nem egyszer a hősiés kiállás példamutató szépsége is benne rejtlett! Ezt senkisémet vitathatja el tőle. Csak hogy a próféta-haragú Óriást elragadta a vezéres magyar temperamentum, amely képtelen az önfegyelmzésre, a nemes összefogásra. Kíméletlensége megdöbbenetette azokat, akik más szellemek okos szavát is szívesen meghallgatták volna, öntagadásai bizalmatlanná tették híveit, átkai nem nemes ellenfeleket, hanem gyilkos ellenségeket szereztek neki és eszméinek, vérbő szellemi tűzhányója, mely lávájában gyémántot és sarat, megváltást és kicsinyeskedést egyforma hévvel és a stílus szuggesztív erejével hömpölyögtetett tova, kijózanító óvatosságra szoktatta olvasóit. Régi eszméi közül nem egyet diadalmasan megvalósított a fejlődő élet, — de *őnélküle*. Ő pedig oly egyedül maradt, amilyen egyedül a dús magyar föld egyetlen nagy szellemének, a magyar sors egyetlen nagy megszállottjának sem szabadna maradnia. Hová lett a lelkes ifjúság, mely egykor Szabó Dezsőre esküdött?

Az idők fordulása egy idő óta régi eszméinek kedvező európai és magyar csillagzatot hozott az új virágzásba borult Szabó Dezső fölé, s a fiatalabb nemzedékek minden magyar érték gondos értékelésével szívesen magukhoz ölelik, magukba szívják mindazt, ami írói multjában és jelenében igazi építő érték. Vajjon nem kései-e már ez az óra? Vajjon az az eszmei érték, amely Szabó Dezső szelleméből fakadt, beleszívódhat-e még egészségesen és frissen a magyar élet vérkeringésébe? — Utjának, sorsának nagy tanulsága mindenestre hangos szóval fennmarad köztünk, állandóan figyelemzetve egy bizonyos harcmódot végzetességére, intó jelül a magyar vérmérséklet elsodró, szétszóró hajlama ellen. Mert, sajnos, Szabó Dezső sorsa nem áll egyedül. A Németh Lászlók sorsában is az ő tragikumja fenygett...

Az utókor szellemi magyarja hűvös fejjel, higgadt szemmel láthatja és róhatja föl majd a hibákat az egyeseknél és az egész magyar szellemi életben, annak a multnak a tisztázásában, amelyben mi most élünk, — mint ahogy mi újraértékeljük manapság a mult szellemi erőit. Ebből a nagytávlatú, józan átlátásból nem lehetne-e egy csöppnyit már most beleoltani önmagunkba, hogy ez az oltás még a jelenben termékeny hatások, megértések, összefogások forrása lehessen, s hogy kevesebb dolga legyen a hiba-kereső, vádló utódoknak? A jelen sok megrázkódtatása sok mindenből kiábrándíthatott bennünket, és feltárhatja a hiú kis verekedések eltörpülését a kor és nemzetek igazán nagy, mindent elsópró életkérdései mellett. Népek és országok, kultúrák és nagy eszmék sorsa forog kockán. S a szerény „magyar néző”, aki elbúsultan szemléli napjaink magyar szellemi Iliászát, felerősíti halk szavát, elfogulatlanul és vádaskodás nélkül, csupán csak egy szenvedéllyel: a magyar szellem értékelésének öncélú szenvedélyével, amely *minden magyar szellemi érték megbecsülését és összefogását* kívánná a mai magyarság nehéz óráiban. Ezt várnák az ifjabb magyar nemzedékek a nemzet harcedzett, szívesen követett szellemi vezetőitől, hogy jövöteremtően derüesebb lehessen a magyar látóhatár, — az egész látóhatár!

Makay Gusztáv

K Ö N Y V E K

MEDVECZKY BELLA: HAVASI VIHAR. A Stahl család svájci szanatóriumában játszódó regény, igen szorgalmas, érdekes és emellett szép, meleg asszonyi írás. Látszik, hogy szerzője igen nagy gonddal, odaadással és hosszas tanulmányok után írta meg regényét. A hatalmas művet sokrétű cselekmény és számtalan epizód, eredeti típus és figura teszi érdekessé. A középpontban Stahl Márta áll, akit Berlinből rendel haza családjá, amikor a szanatórium főorvosa meghal. A schneebergdorfi Stahl szanatóriumban ugyanis minden vezetői állást a család tagjainak kell betöltenie s most Mártának, a fiatal eddig csak elméleti orvostudománnyal foglalkozó doktornőnek kell vállalnia a hatalmas üzem vezetését. A család egyik idős lánytagja azonban, aki reménytelenül szerelmes a szanatórium egyik daliás orvosába, mindenképen megnehezíti Márta Stahl dolgát. Intrika- és pletykálovánát indít el a fiatal orvosnő ellen, mert Hill doktort, szerelmét, akarja az igazgató főorvosi székbe ültetni. A szanatórium fülledt légkörében a sok beteg, izgékony ember között ez a patológikus vénlány, aki végül az orvosságokat is elcseréli és megrongálja a műszereket, tragédiák okozója lesz. A rendkívül népes Stahl család jellemzése igen sikerült és logikus. Az öreg matrónáktól kezdve a család legfiatalabb tagjáig jól megrajzolt jellemeket nyújt az írónő. Ugyancsak érdekes a szanatórium betegeinek rajza. A sok apró epizód, bár noha kissé túl sok helyet szentel nekik a szerző, nem rontja el a mese fővonalát. Érdekes, kiegyensúlyozott írói munka *Medveczky* Bella regénye, valószínűleg nagy sikere lesz vele.

—o—ó.

KÜLFÖLDI REGÉNYEK

ALBA DE CESPEDES: LÁNYOK. (*Révai.*) Lányi Viktor fordítása. Nyolc egyetemista lány történetét írja meg az írónő. Mi fűzi egy-egybe, regénybe ezeket az idegen sorsokat? Részben a hely, ahol laknak, a „Grimaldi“ apácakolostor. Az együttélés levegője egy cseppet őszintétlen, fojtott. A lámpákat kora este leoltják, a lányok ilyenkor gyertyát gyujtanak, be nem vallott s be sem vallható vágyaikra gondolnak, asztalt táncoltatnak, idegesek az újonnanjöttekkel szemben s még ingerültebben nézik a távozókat. Voltaképpen mind a Grimaldin kívül élnek, vágyaik, álmodozásaik a falakon kívül esnek. A légkörnél, — amelyet maguk teremtettek maguknak, de akarataik nélkül romlik meg, — még szorosabban összekapcsolja őket, legalább is formai szempontból, sorsuk egyforma szomorúsága. Egy Maeterlink idézettel kezdődik a regény: „Soha sem léphetünk ki abból a kis körből, mit sorsunk von lép-teink köré.“ A regény olasz címe még pontosabban kifejezi ezt a végeredményben determinista ízt: Nessuno torna indietro. Kinek, kinek helyzete, természete, adottságai mintegy meghatározzák sorsát. Az egyik lány, Xenia megbukik a vizsgán, üzletemberek szeretője lesz s nem hagyhatja ott Horschot, akit nem szeret, Maurice kedvéért. Emanuelának leánya született egy repülőtisztól, s bűnét nem tudja úgy megvallani szerelmesének, Andreának, hogy az meg tudná bocsátani neki. Emanuela a lányokkal szemben sem tá-

rul ki, senkit, leányát sem tudja igazán szeretni. Arra született, hogy felületes nagyvilági társalgást folytasson, utazzék, nézelődjék, kívül maradjon az igazi emberi melegség, az erős emberi élet körén. Sylvia Custo csúnya, örökké csak munkatársa lehet a férfiaknak, szerelmet nem kaphat. Augusta éjszakákat tölt borok és feketék mellett íróasztalánál s írja reménytelen regényeit, amelyekre soha nem talál kiadót. Még az apácafőnöknő sem boldog, tiszt-sége elválasztja a lányoktól s anélkül, hogy akarná, eltávolodnak tőle. A Grimaldi levegője lassan megromlik a nyolc lány számára, elmennek, s nem térnek többé vissza, még a Grimaldi viszonylagos boldogságát is elvesztik.

Kiábrándult regény, kiábrándult művészet. Mintha nem egészen illenék ahhoz, amit az új Itália íróitól várnánk. Viszont kétségtelen, hogy megírásban, formájában, mélységben a megszokott olasz regényeket messze felülmulja. Alba de *Céspedes* tehetséges, ügyes író. Pasztelszínekkel dolgozik, de szelid, nyugodt stíluskezelésén belül tud tónusokat megkülönböztetni, mélységeket kihozni. Öszintesége és bátorsága tiszteletreméltó. Egy közepesen, megbízhatóan jó színvonalat végig megtart a könyve s ebbe az igen olvasható, kellemes hangba jól belefér Vinca szenvedélyessége, Sylvia megadása. A lányregények megszokott irányához képest perze középszerűsége, becsületessége még mindig a legmagasabb művészet hitét keltheti. Vannak különben részletei, (Emanuela sétéi az Arnoparton Andreával,) melyek finomságukban, frissességükben az igazi, magas művészetet is elérik.

LOUIS BROMFIELD: ÁRVIZ INDIÁBAN. Egy gátat, valahol Indiában rosszul építenek meg csalo európai vállalkozók. Az első kiadósabb esőzésben átszakad a gát, a tömegszerencsétlenségben elpusztul néhány ezer benszülött, látszatra meginog egy egész indiai állam, haladó szellemű okos maharadszájával, jóakarató minisztereivel és tisztviselőivel. De az árvíz az emberekről, európaiakról, hindukról és mohamedánokról is lehántja, lemossa a kultúrát, gögöt, civilizációt, hogy mindegyikükben, az iparmagnás értelmetlenül élő testilelki gyönyört hajszoló feleségében, Lady Hestonben, az ingyenélő ténfergő Ramsomeban, a mozsizínésznőket utánzó, bódult vidéki lányban, Fernben, felébred az emberi, a lényük jobb része, küzdeni, dolgozni akaró értékes lelke. Széles és csodálatos körképet rajzol *Bromfield*, nagyszerű művészettel, a szerencsétlenség és pusztulás háttéréből csodálatos elevenséggel rajzolt alakok bontakoznak ki. *Bromfield* azok közé az elbeszélők közé tartozik, akik a cselekmény érdekességét s a művészi lélekrajzot igazán össze tudják egyeztetni, vissza tudnak térni a regény igazi hagyományához, legsajátosabb, azt mondhatnók balzaci formájához. Ritkán, szokatlanul nagyvonalú *Bromfield* könyve, mind a vajudó társadalmi szociális kérdésekben vergődő India rajzában, mind az emberi sorsok, az elemi erővel kitörő szenvedélyek analízisében. Érdekesség mellett a magas művészet eszközei villannak meg jeleneteiben, a maharáni estélye, lord Heston haldoklása irodalmi szempontból is remeklés. Alakjai éles, mély emléket hagynak az olvasóban, a mohamedán rendőrminisztert, vagy az öregedő, még mindig szép, igen megértő, ravasz, bölcs és hajlékony maharánt nehezen lehet elfelejteni. Az utóbbi évek könyvsikerei között *Bromfield* könyve szolgált rá leginkább a közönség szeretetére. (*Dante kiadás.*)

THOMAS MANN: LOTTE WEIMARBAN. (*Rózsavölgyi.*) Vajda Endre fordítása. Charlotte Kestner, (született Buff) egy délelőtt megérkezik

a weimari „Elefánthoz“ címzett vendéglőbe. Egy Mager nevű tudákos szobapincér felismeri benne Werther Lottéját s pletykázásával hamarosan rászabadít egy angol rajzolóművésznőt, majd később Riemer úrnak, Goethe volt titkáranak látogatását jelenti be. Riemer más látogatók váltják fel, egy társaságbeli fiatal leány, Adele Schopenhauer, majd Goethe fia, August. Lotte rokonai meglátogatására érkeznek, de természetesen Goethe szeretné látni. A titkos tanácsos úr meg is hívja ebédre, de az ebédből inkább társasági összejövetel lesz, Lotte nem tud Goethe közelébe jutni, beszélni vele. Később színházjegyet kap Goethetől s a színház után Mager az Elefánt előtt Lottét Goethe kocsijából segíti ki. A jelenet valóban regénybe kívánkozik. Mégis, mindaz a kevés esemény, amit itt összefoglaltunk, csak álöltözet, egy hatalmas Goethe essai leplezésére szolgál.

Egyes fejezetekben, így különösen a Riemerrel folytatott beszélgetésben az essai még formailag sem lepleződik, máskor, mint Adele Schopenhauer elbeszélésében, ebben a ragyogó, precízius fecsegés-utánczatban, mégis összefüggőbb történéseken át ismerkedünk Goethével. A fejezetek egymásba kapcsolódó sora egyébként mind az egyetlen Goethe essai különböző részei. Az angol lány akarnok felületességében jelenik meg az első váza a nehéz kérdésnek, hogy milyen is, ki is Goethe? Riemer maga a nehézkes filológus módján azt az oldalát fejt fel Goethe egyéniségének, amelyben mintegy a maga igazolását látja. Riemer áldozat, Goethe áldozata, ki nem tudott megszabadulni vonzásától, mind suta elismerései, mind kicsinyes kárhóztatásai mégis bővítik, részleteiben teljesebbé teszik a Goethe-képet. Adele Schopenhauer nem rajongója Goethének. Azért jött Charlottéhoz, hogy az ő befolyásával akadályozza meg Goethe szerinte hibás, önző tervét, de beszédéből megmutatkozik Goethe viszonya a hazafisághoz és a humanitáshoz. August szerencsétlen áldozat apja árnyékában, látszólag beletörődött sorsába s bármennyire nem lehet egyéni élete apja mellett, ideges kínzottságában legalább a látszatot igyekszik fenntartani. A Goethe-essai részleteit, ahogy a látogatók előadásából kialakul, Lotte állandó ellenőrzése, megjegyzései, személyes vallomásai kísérik. Lotte még ki tudott szabadulni „Werther“ vonzásából, önállóságát, józanságát megőrizte, Kestner felesége lett. De most, negyven év múlva, mégis keresi a találkozást Goethevel. A hiányzó csokor a rózsaszín ruhán, egy hajdani tréfa folytatása egyszerre úgy mutatja, mintha ő sem szabadult volna meg egészen a csodálatos költő, a legnagyobb ember hatása alól. Titkos reménysege, fenntartásai, s az, hogy nem igyekszik meggátolni August házasságát, árnyalják leginkább valóssá, lélektanilag gazdaggá a Goethe-essait.

A költő monológja, a maga csodálatos, emelkedő szárnyalásával belülről fogja össze, mutatja meg, igazítja ki, amit a kívülállóknak összeállítottak.

Két dolog teszi Thomas Mann regényét nagyszerű irodalmi csomagévé: az egyik a Goethe essai nagyarányú, ellentétes vonásokból felépülő, végtelen gazdagságú csodája, s a másik az a mód, ahogy Mann emberélménye, tanulmánya a regény, vagy inkább egy fikatív lélektani helyzet kereteibe idomul.

Ritka regényt fenyegetett ennyire, hogy szereplői, kiknek más dolguk sincs, minthogy dialógusba tördeljenek egy tanulmányt, papírosfigurákká váljanak, s ritka regény ad annyira élő s lélektanilag olyan hiteles alakot, mint Mann új könyve. A mellékalakok

is éles arcélt mutatnak, a beszélgetések felett, Goethe vendégei között egy elmúlt kor Weimarjának csodálatos légköre kél életre. Ez a művészet nemcsak a Goethe szájába adott gondolatok hitelességében meglepő, de meglepő a részletek gondosságában, s a szereplőknek Thomas Mann megszokott nehézkessége alatt csodálatosan egyénivé váló jellemző beszéltetésében. Riemer szavai, a nehézségeknek milyen fölényes stílusgyakorlata! S micsoda erő a kocsi-ban ülő Goethe szavaiban! „Áldozat és áldozó!” Goethe csodálatos nagyságát méltóan megmutatni, ez a Thomas Mann könyvének értelme, ez teszi az utóbbi évek egyik legnagyobb irodalmi eseményévé.

A kötetet Vajda Endrének, a fordítónak okos, mérsékelt tanulmánya zárja be.

W. SOMERSET MAUGHAM: KARÁCSONY PÁRIZSBAN. (*Bárd.*) Gellért Endre fordítása. *Charley Mason*, egy „jómódu, angol polgári fiatalember“ egy hetet készül Párisban tölteni, atyja engedélyével, mintegy jutalomképpen azért, hogy eltöltött egy évet nem túlságosan megerőltető irodai munkával, a *Mason Vagyon* gondnokságában s ezzel bebizonyította, hogy nem akar rendetlen ember, vagyis művész lenni. A művészet csábítása voltaképpen nem is volt erős Charley életében; egyszor festő akart lenni, máskor zeneszerző, de ami hajtotta, aligha volt több, mint szülei illedelmes és jólnevelt művészszeretete. Nem volt nehéz belátnia, hogy célszerűbb jó polgárnak, mint rossz dilettánsnak lenni. Charley, ez az igen jóképű s mindenképpen bájos fiatalember akinek sem különösebb célja, sem nagyobb gondja nem lehet életében, eltölti karácsony hetét Párisban s utána hazatér, furcsán, megzavartan, tanácstalanul. Az anyja megsoványodottnak, kimerültnek találja, az apja fél, hogy valami betegséget szedett fel, Scriabin darabját másképp játssa mint régen, az otthoniak úgy érzik, valami beteges vonást visz bele. Mi történt Charleyvel? Nem az, amit a szülei gondolnak. Csak nézője maradt az életnek, de a sötét és kínzó látvány is erős, kitörölhetetlen élményt hagyott benne, mely üres káprázattá süllyeszti és pusztá arnyjátéknak ünteti fel a maga és a szülei életét. Amit az életében csinálhat, értelmetlen lett, unalmas, és céltalanságában levere; a jólétért pedig szinte büntudatot érez: „ kicsuszott világának az alapja“.

Maugham jó író, bár néha túlságosan tetszetős és túlságosan ügyes. Nem bájos és polgári abban az értelemben, mint hőse: *Charley*, de lázadása óvatos lázadás s írói modora ügyesebb kiegyezés, hogysem igazán nagyvonalú lehetne. A regény tárgya lélektani helyzet, egy élmény hatása. A „klasszikus regény“ rekvizitumai, a voltaképpen történet második vonalra szorul benne, nem történik, csak értesülünk róla. De ezután a lázadó már vissza is fordul a közönség felé: ahogy értesülünk a gyilkosságról, az módszerében egy kicsit a detektívregény érdekességét kölcsönzi ki. Az élmény többi motívumában is van valami a régibb regény érdekesség-hajszolásából: *Lydia* rokonainak orosz-nyomora, a találkozás a fegyentelep két kiszabadultjával. A *Sérail*-részlet megadja az olvasók megkívánta szükséges erotikát. *Lydia* élete, ujjongása megalázottságán s vad ragaszkodása urához, a gyilkoshoz, szintén engedmény a szerelem romantikus fogalmazását kedvelő olvasónak. *Maugham* művészetének dicséretére válik, hogy mindezek az alakok (s különösen *Simon*, ez a beteggyű diktátor — vagy csekafőnökjelölt) annyira

újszerűek, frissek és életszerűek tudnak maradni, hogy az olvasó minden ellentmondási kedve megenyhül s végül is arra gondol, hogy hátha Maugham formája a regény fejlődésének legtermészetesebb s legegészségesebb útja?

VIRGINIA WOLF: ÉVEK. (*Franklin Társulat.*) Hevesi András fordítása. „North... úgy érezte, mintha egy dzsungel közepében volna, a sötétség szívében és utat törne magának a világosság felé; de csak mondattöredékek és egyes szavak állnak rendelkezésére és ezek segítségével kell áttörni az emberi testek, akaratok és hangok sűrűjét, amely ráborul, gúzsba köti, elvakítja...” North lelkiállapota egyszerre jellemző Virginia Wolf impresszionista művészetére és a magyar olvasó érzéseire.

Virginia Wolf felfogása szerint, (mert az Évek elsősorban egy sajátos életszemléletre, életmagyarázatra tesz kísérletet.) az élet nem az idő összefüggő, logikus egymásutánja. Az ember, ösztöneivel, melyek nem tőle függenek, emlékeivel, melyeket nem mindig önszántából idéz fel, s asszociációival, amelyeknek egyáltalán nem parancsolhat, de amelyekben voltaképpen egész hangulati élete fordul, csak pillanatokban él, azaz pillanatonként változik, alakul. Az idő megszűnik, vagy értelmét veszti ezekben a változásokban, melyek látszólag egészen szabadok, voltaképp mégis a belső jellem, karakter szigorú szabályai szerint működnek. A könyv alakjai, mindabban, ami 1880 és 1937 között történik velük, mindig pillanatnyi élet reakcióit és szenvedélyeit mutatják s ennek ellenére csodálatosan megőrzik egyéniségüket; minden változása, megőregedése ellenére mennyire azonos önmagával a Lamley boltjába szaladó gyerek — s a Delia estélyén résztvevő öreg Rose! Még mintha a család különböző generációi is megőriznék valamit a családra jellemző reakciókból: valószínűleg szándékolt az első és a második kötet estélyének átfutó, mellékes s egészen egymást idéző két alak-jelenete.

„Életmagyarázat” — mondtuk. Valóban. Ennek a regénynek van egy sajátoságos valóság-igénye. Az eseményekkel szemben, ha lehet egyáltalán eseményekről beszélni, megőriz valami szigorú objektivitást. Semmit sem mesél el, semmit sem kommentál. Ahogy az olvasó „belép” a regénybe, az író olyan attitűddel fordul felé, mintha mindenkit ismerne. Nincsenek családi viszonyokra utaló szavak, sehol semmi „magyarázat”. Annál különösebb csoda s annál nagyobb írói bravur, ahogy, mindig valószerűen s az irodalmi fogásokat megkerülve kifarul előttünk a Pargiterek világa, mintha legszemélyesebb ismerőseink, rokonaink lennének. A Pargiterek egymást sem magyarázzák: a regény egyik legesodálatosabb jelenetében Sara beszámol Roseval megtett útjáról, bolond, de igen költői fantáziaképekbe csavarja el a valódi eseményeket. Maggie hallgatja s anélkül, hogy figyelmeztetné Sarát, vagy a legkevésbé is megütközne rajta, mindig visszafordítja emberi nyelvre dús fantáziaképeit. Sara különös utánzásait, különös mondatait csupán Nicholas akarja magyarázni s ezzel el is árulja, hogy idegen, hogy nem a Pargiterek közül való.

„Valóságigény”? Az irodalmi konvenció a regénytől drámai történetést kíván. Virginia Wolf művéből éppen az marad ki, ami, látszólag, drámaivá tehetné. Ha az olvasó úgy érzi, hogy ebben a regényben nem történik semmi, a megszokott irodalmiság értelmében igaza van. Rose agitátornó lesz, megdöbálják és börtönbe csukják. Delia férjhez megy, North Afrikából jön meg. Csakhogy mind-

ez nem a regényben történik, minderről csak félmondatokban értesülünk. Bizonyára élnek valahol ezek a hősök azokban az években is, amelyekről nem beszél a regény, sőt a régi regény mértékével mérve a legtöbb érdekes dolog éppen akkor történik velük, de lényük, egyéniségük igazi tartalma mégis az elengedett, nem mindig tiszta tudatú, lényegtelen pillanatokban nyilatkozik meg igazabban. A valóságot, a legmindennapibb, legpillanatnyibb valóságot tudja megmutatni Virginia Wolf, s ezek a valóságdarabkák, a lényegtelen valóság áramlása mélységet s csodálatos értelmet kap a jellemekkel, egyéniségekkel való kapcsolatában. Ebben a szabad valóságáramlásban semmi sem készít előre semmit, a jelenetek nem haladnak valamilyen irodalmi cél érdekében előre, egyik jelenet sem mond ki semmi olyat, ami valahol folytatódna. Még vége sincs a könyvnek, úgy, ahogy azt könyvektől megszoktuk. „Nem, mondta Nicholas... — ebben tévedsz. Nem lesz végző, — kiáltott fel, kitérve karját, — mert előbb nem volt szónoklat.“

Nem volt szónoklat? Ez a regény nem regény a megszokott értelemben. „Lassan körbeforogva, mint a reflektor fénysugarai a napok, a hetek, az évek egymásután végigvonultak az égen.“ Virginia Wolf lát valami szabályosságot az életben, de megszabadítja az életet a logikus és célszerű történések kényszerétől. Elmarad egy konvencionális történésforma, egy logikus mesevezetés és amit kapunk, az az élet egy bizonyos oldalának csodálatos erejű, soha nem hitt valóságillúzióval való ábrázolása. Ez az író nő nemcsak kísérletező, hanem csodálatos művész is, igazán a legnagyobbak közül való. Rose szökése Lamley boltjába, Edward és Ashley oxfordi epizódja, vagy Delia estélye nyugtalanságában, a legvégső emberi kérdések fölvetésével a legnagyobb művészi élményt jelentik az olvasónak.

Kifejezésekünk nem készült fel az ilyen meglepetésekre, nehéz megfogni azt az összetett, különös élményt, amit ez a hatalmas könyv felkavar bennünk. „Csak mondattöredékek és egyes szavak állnak rendelkezésünkre.“ Ez a bravur aligha utánozható, valószínűleg egyszeri s mégis óriási jelentőségű, hogy a magyar közönségnek és írónak alkalmuk van megismerkedni vele. Kiadói kommunikék minden fordítást kulturcselekedetnek szeretnek beállítani, nos, ez a regény valóban az.

Lovass Gyula.

A NÉMET EGYSÉG REGÉNYE

I.

... A tűzvészben, amely porráégette a büszke Magdeburgot — a védekező svédek gyújtották fel, hogy egy égő város lángtengerébe vonuljanak be Tilly hadai — csak a Székesegyház maradt éppon, s a győztes Tilly, a katolikus tábori papja Tedeumos misét mond, s a csapatoknak. Ennek a misének hangjaival, énekével és orgonazűgásával végződik Gertrud le Fort nem régen megjelent regénye, *A Magdeburgi Mennyegző* (Insel Verlag, 1939). Az olvasónak, miközben a regény lapjain elragadja őt az ősi Egyház liturgiájának és dogmáinak viharánál erősebb és megrázóbb fönsége, úgy tűnik fel, mintha az egész regény ezért a jelenetért íródott volna.

Íme a jelenet: Az újból katolikussá lett dóm hajdani prédikátora, a habozó, jóakarató dr. Bake, elhagyja a várost, miközben a generalisszimus regimentjei csengő és csattogó katonazenével viszik be a megkoszorúzott zászlókat a dómba s ottkűnn a sáncokon Tedeumot dörögnek a győztes ostromágyúk. A protestáns pap tehát ott áll az ajtóban. Ott benn a katolikusok miséje zeng, odakűnn pedig az elpusztított város fekszik porráégyve. A dóm kapui felett még mindig állnak azok a képek és szobrok, amelyeket a protestánsá lett Magdeburg meghagyott az ősi dómból, a pápista Mária és a szentek, — a régi Egyház hite — neki, dr. Bakenak nem lehet semmi közössége sem ezzel a régi Egyházzal. És elválasztotta tőle az a győzelem is, ami neki és Magdeburgnak bukás volt, nyugtalanság, nyomor és keserűség, de amit ők újongó trombitákkal ünnepelnek, míg a dómtéren és az utcákon tarka ruhákban sorakozva áll húsz-ezer katona egyetlen sír felett. A nyitott sír Magdeburg s falai között az ostromban és tűzvészben elpusztult húszezer halott.

Idáig érnek gondolatai, amikor a dóm óriási mélyén megszólal egy gyenge és törékeny hang, a misét mondó fiatal jezsuita hangja: „*Credo in unum Deum*,“ — és a kórus dörgi tovább: *Patrem omnipotentem, factorem coeli et terrae, visibílium omnium et invisibílium*. Ezt dörgi a kórus: a régi, a nagy, a hajdan még közös egyház hitvallását, a Niceai Hitvallást, amelyet ő maga is annyiszor elmondott és amely drága volt az atyáknak és óh, legyen drága fiai fiainak is. Rettenetes és csodálatos, hogy a századoknak ez a hitvallása éppen most kapja csattogó szárnyaira őt, a búcsú órájában, azokkal a hangokkal, amelyeket ő maga a protestáns is annyiszor mondott el s most úgy tűnik fel neki, mintha a húszezer ajak *Credója* csak visszhangja volna a saját hangjának, amelyet íme újból visszaver a dóm: *Et in unum dominum Jesum Christum, filium Dei unigenitum. Et ex patre natum ante omnia saecula!* S valóban anélkül, hogy észrevette volna, már a saját hangja is benne zeng az ének mérhetetlen viharában és elmondja Jézus Krisztusról azt, amit a niceai atyák mondtak és ami át röppent annyi századokon: *Isten az Istentől, fény a fénytől, igaz Isten az igaz Istentől: született, nem pedig teremtetett!* Valóban nem fognak-e összeomlani felindulásának és megrázkódtatásának földrengésében

a dóm falai és a porta ívei megvédik-e az aláhulló faltömböktől, amelyeknek rá kell omlaniok, mert Jézus Krisztus: „Értünk, emberekért és a mi üdvösségünkért alászállott a mennyekből!” — Ezt folytatja tovább az ének az örök szavakkal: „Es tetet öltött a Szentlélek által Szűz Máriától és emberré lett...” — ekkor a protestáns pap térdre veti magát, először életében, — ah hogyan győzött a kapu felett az a hatalmas és könyörtelen pápista asszony, de hiszen magának Magdeburgnak úrnője ő és hogyan győzött a főoltár fölött a roppant feszület, amelyet szintén bennhagytak a templomban és feléje most tovább hömpölyögnek a hitvallás szavai: *Poncius Pilátus alatti megfeszítetett, meghala és eltemtetett*. S van-e azóta más reménység, mint az egyetemes kereszténység reménye? Tehetett-e mást, mint hogy *harmadnapon halottaiból feltámadott, felmène a mennyegbe, ott ül az Atya Istennek jobbjá felől, onnan léssen élővendő ütélni eleveneket és halottakat*, azt a húszezer halottat is, akik Magdeburg lángsírjába sülyedtek és „*cuis regni non erit finis*”, „*az ő országának nem lesz vége*”.

A protestáns papban e pillanatban gyúl ki a világosság. Ezek az igazságok a Régi Egyház igazságai. Kié lehetne másé Istennek örök és megszakítatlan országa, mint azé, akiben szintén hiszünk: „*Et in spiritum sanctum dominum et vivificantem*”, a kegyelmet és életet adó Szentléleké? Ezt rivallják még a trombiták: „*et in Unam Sanctam Catholicam Ecclesiam*,” ő pedig utána mondja egyszerűen és alázatosan, de szilárdan és tisztán az egész látható és láthatatlan Egyházzal együtt: *Confiteor unum baptisma et in remissionem peccatorum*. Sorra visszavesz mindent, amit eddig tagadott, még bűneinek bocsánatát is!

A harmincéves háború idejéből nehéz volna felidézni katolikusabb hangokat és hangulatokat. Azt jelentené ez a regény, hogy a németiség visszatalálna ahhoz, ami a harmincéves háború idején megtört, összetört és abbamaradt: a protestantizmus hozzáolvadásához a közös, a régi, a nagy niceai hitvallásban a katolikus hit felé? Lehet-e, hogy éppen most pillantják meg ezt a csillagot, az egység csillagát? Ki tudja! Egészen rejtélyesek, ismeretlenek és kiismerhetetlenek azok a folyamatok, amelyek a németiség lelkületében bármikor is végrehajtnának, miközben társadalmának egész szerkezetét és életének céljait vaskézzel végrehajtott változások jellemzik.

II.

Milyen régen volt, hogy a harmincéves háború akkor ellenkezést vetett a németiség két része közé: tüzellel és vassal, egymás kezében karddal, miután a wittenbergi szerzetes ellenkezést vetett közüjük *lélekben*. Azóta századoknak sem sikerült ezt az ellenkezést feloldani. És akár van értelme ma és oka ma valakinek arra, hogy megvizsgálja ezt a régi, de századok óta be nem heggedt ellentétet, akár van oka rá, akár nincs: a németiségnek, mint keresztény népnek mégiscsak multjának e pontjaihoz kell visszamennie, szemügyre venni azokat a tényeket, amelyek akkor a németiség két felét egymással szembe állították. Csodáljuk-e ha éppen Gertrud le Fort géniusza hajtja végre ezt a misztikus német lelkiismeretvizsgálót?

Gertrud le Fort-ot magyarul e sorok írója szólaltatta meg először, máig is legjellegzetesebb regénye, a „*Ghettóból jött pápa*”-nak lefordításával, azóta megjelent az író első regénye, a későbbi műveihez képest kissé halvány *Veronika kendője* és hatalmas no-

vellája „Az Utolsó vértanú”. Le Fort a „Ghettóból jött pápá”-val emelkedett a világnézeti regényírás és a művészet olyan magaslataira, hogy hívei valamennyien azt hitték, nincs tovább; a hosszú, több évig tartó halgatás, ami következett, megerősíteni látszott ezt a véleményt, amely különben nem vált be.

A regény lapjain az egyetemes kereszténység legmélyebb problémáihoz nyult hozzá, annak lényegéhez, hogy mit jelent kereszténynek lenni: kereszténynek lenni többet jelent, mint egyszerűen embernek lenni. A kereszténység természetfölötti életet jelent, a természetfölötti élet pedig a Krisztus vérével való átítatódást — a zsidóság számára is, minden hatalomvágy számára s ebből a szempontból az Egyház a római zsidóknak és a német császároknak egyformán ellenáll.

A középkori Rómának és német császároknak világából természetes út vezetett Gertrud le Fort másik hatalmas művének a német császárságról írt trilógiájához. Ebben a régi németségnek birodalmi gondolatát boncolta, a legkülönösebb ellentmondások egyikét, amelyek a történelemben akadtak: hogy a németség eddig miért hullt törzsi széttagoltságokba minden egységesítő kísérlettel szemben?

Ez a német császárság misztikája. A regény a három koronáról s a három nagy német császári házról szól, gyönyörű és különös bevezető legendája pedig az utolsó Karolingokról; ebben úgy ragadja meg Gertrud le Fort a német császárság misztikáját, mint valami hárfa húrjait:

„A mi Urunk Jézus Krisztus, amikor emberré lett és e világra született, íme: megalázottságban és magányban jött a világra. Ugyanígy jön létre minden, ami az ő birodalmához tartozik, márpedig mindenképpen az ő birodalmához tartozik az, amelyet egyedül neveznek Szentnek a birodalmak között. Így született meg és így születik újra és újra amikor eljön az időknak ama teljessége, amikor az Istennek tetszik újjáalkotni őt, — íme az ő könyörülete legyen velünk most és mindenkor!”

A magyar olvasótól kissé távol is van a három német császárság misztikája s gondolatai talán még súlyosabb szövedékűek mint a Ghettóból jött pápáé. De azt amit mond, azt rendkívül világosan lehet összefoglalni azzal: egy olyan rendkívüli hivatású népnek, mint amilyen a németség, *életformája az egység*. Ezt az egységet időről-időre ő maga rombolja szét, ha egységével és hatalmával *nem* azokat akarja megvalósítani, amelyekre Isten őt hívta! Ezeket a rombolóerőket nyomozza végig a Trilógia kötetein át a németség három nagy középkori császári dinasztiájának történetében, a hatalomvágyat, az Egyház ellen fordulást, mint az egységet gátló misztikus erőket. Ezek azután közvetlenül vezetik őt a németség belső meghasonlásának legnagyobbikához és legnagyobb történelmi esetéhez, a hitszakadás korához és a német protestánsizmusnak és német katolicizmusnak összeeséséhez, a harmincéves háborúhoz. Íme ez volt Gertrud le Fort útja a zsidóság problémáitól, nemzetének a németségnek problémáitól s az 1100-as évek római pápáinak misztikus történetétől, a csak krónikáktól kiemelhető anyagtól egy történetileg közelebbi és forrásmunkákból részletesen kielemezhető korig.

Am ne higgyük azt, hogy Gertrud le Fort új regényét csak ezeknek az előzményeknek elmondása után lehet csak megérteni. A regény remekül hangos szavakkal és tündöklően beszél önmagáért.

III.

A regény címe „*A Magdeburgi Menyegző*”; a cím utalása kettős. Magdeburgi menyegzőnek hívták a harmincéves háború legrettegetesebb eseményét a magdeburgi tűzvészt; a regényben ennek körülményei és vonatkozásai összeolvadnak egy valóságos menyegző eseményeivel. A lány, akiről szó van benne, a maga büszkeségében és öntudatában szakadatlanul szimbolumává válik a szép és büszke Magdeburgnak, a legbüszkébb és legrégebb német városnak. Magdeburg ezer évre viszi vissza öntudatát, egy császár temetkező helyének tudja székesegyházát s magától a Birodalomtól származtatja le a szép és büszke kiváltságait. Élete és sorsa a birodalomtól függ. Am a birodalmat most a harmincéves háború láza és tűzvésze emészti, Németországban a svéd királyi fenség hadai táboroznak s velük szemben ott áll Tilly, a katolikus excellenciás. Akié Magdeburg, azé a szász Délnémetország, ezért a svédek megszállják és ellenállásra beszélik rá a várost. Willigis, a fiatal városi tanácsos — ő a vőlegény — hiába próbál közvetíteni a császári csapatok és a magdeburgiak között, hiába próbálja meggyőzni a magdeburgiakat, magatartásuk, nyugtalanító veszélyéről, Magdeburg belemeleg abba, hogy svéd komisszárius álljon a város élére és a város függetlenül szembeálljon a császárral és a birodalommal, amelytől szabadságát, nagyságát és létét kapta. Ugyanakkor menyasszonya is elpártol tőle és menyegzőjét a svéd komisszáriussal üli meg. Ugyanakkor a város is: új sorsával való eljegyzésként ünnepli a lány eljegyzési lakomáját a soéddel. A vőlegény kudarc a közvetítő álláspont hasztalan sikertelenségét példázza. Érzéseiben protestáns, ösztöneiben katolikus, öntudata alatt a német egység híve. Magányos kétségbeeséssel próbálja rávenni Tillyt arra, hogy az engedjen a magdeburgiaknak. Tilly nem engedhet, viszont ostrom közben kíméli a várost, amely hasztalan vár a svéd felség megígért érkezésére s végre is fel kell adnia magát. A volt vőlegény — most már Tilly tisztje — maga megy utolsó követül a városba. De hiába nyeri meg honfitársait, azok nem tudják rávenni a svédet, hogy adja fel a várost, ez inkább felgyújtja, hogy örök gyűlölséget és vádaskodást vessen a katolikus német és protestáns német közé, azaz német és német közé. A hajdani szerelmesek egymásra találnak a lángtengerben és a szenvedésben, és a regény egyik legtisztább alakja dr. Bake a Tedeumban is a mise Crédójában megrendülve ismeri fel az arcokon innen és az arcokon túl összekötő közös igazságokat, amelyek Magdeburgtól, függetlenek szerelemtől, gyűlölségtől, azonban emberi érzések és ellentétek s politikai érdekek a németiség felett megszállták ezeket az igazságokat.

Ezzel csak halványan lehetett elmondani a regény tartalmát. Szereplői a Dóm, maga Magdeburg, egy a városhoz és németiséghez fűződő misztikus érzésvilág, tanácsurak, Tilly tábornokai, a város protestáns lelkészei s mindazt, amit eseményekben nem tud elmondani, elmondja hangjával, azzal a keserűen és mélyen csengő titokzatos asszonyi hanggal, amely ma egyedül a világirodalomban Gertrud le Fort sajátja...

Emlékezzünk csak vissza az osztrák Handel-Mazzetti nevére! Az öreg hölgy — állítólag még mindig él — három- és öt kötetes regénykolosszusokban semmi másról nem írt, mint a német reformáció idejéről, azokban igyekezett bontogatni a helyzetet, problé-

1) L. a közölt részletet: „Tilly kegyelme ur”.

mákat, talán túlságosan részletesen és — a katolicizmus *javára* — pártosan, elfogultan.

Az ő életművén kívül ott van a német birodalom egy másik asszonyának alkotása: Richarda Huché, egy klasszikus és monumentális mű ezerkétszázaz roppant oldala: a „*Grosse Krieg*“, szintén a harmincéves háború regénye. Ez a regény azonban a *protestáns* oldal felé pártos, katolikusgyűlölő; számtalan remek miniatűrjében csak vád, csak sötétség hull a katolikusokra. Más írások, amelyek a harmincéves háborúról világot láttak (romantikus Wallenstein biográfiák és egyebek) alig érdemelnek szót, (kellemesen tűnik fel közöttük Karl *Bartz* Vier Kameraden regénye, melyben legalább romantikus bőség és hitelesség van az ábrázolásban) Richarda *Huch* regénye és Gertrude von le *Fort*-é magasan felettük áll.

Azt jelentené mindez talán, hogy főképp asszonyi szívek szeizmográfjai azok, amelyek megérik a hitbeli német kettészakadottság nyugtalanságát. Ki tudja?

„Úgy vettetett ez a nép — írja a németsegről Paul Claudel —, úgy vettetett ez a nép Európa közepébe, mint valami ellentmondás. És saját zavarai között kell önmagát megtalálnia...“

Az Első Magyar Általános Biztosító Társaság 1940. évi május hó 4-én tartotta 1939. évi — nyolcvankettedik — rendes közgyűlését, amely az 1939 évi nyereséget 387.889,12 pengőben, az osztalékot pedig részvényenként 15 pengőben állapította meg. A választmány új tagjaivá gróf *Hoyos József* földbirtokos és *Magyary Antal* ny. követ választattak meg.

Igyunk **Kneipp malátakávét!**
Ezt Kneipp maga adta az emberiségnek

40.000 P
3 pengőért!

Most lesz ilyen alkalom!

SZEREZZE BE MÉG MA
jótekonycélú állami sorsjegyét!

Egész sorsjegy ára . . . P 3—
Fél sorsjegy ára P 1·50

FŐNYEREMÉNY: 40.000 PENGŐ
HÚZÁS JÚN. 5-ÉN

**Kapható osztálysorsjáték főárusítóknál és
dohánytözsdekben!**

P. MARCELL
K Á R M E L I T A

MÁRIA KEZÉBEN

Lelkipásztoroknak, hitszónok-
koknak, egyesületi vezetőknek nélkülözhetetlen

22 szentbeszéd keretében fejtegeti a szerző a Szűz Mária-tisztelet fontosságát, mint az emberi lélek megmentésének egyik legfőbb tényezőjét

E mű folytatása a MÁRIA
RUHÁJÁBAN című könyvnek,
amely három hónap alatt
két kiadást ért és az
utolsó példányig elfogyott

ÁRA 2 PENGŐ

Megrendelhető: Kármelita Zárda, Győr. Csekszám: 26664

AZ ATHENAEUM
KÖNYVNAPI KÖNYVEI

A D Y

ÖSSZES VERSEI

Bibliofil kiadás, bibliapapíron, egészvászonkötésben, 1000 oldal

Könyvnapi ára . . . 6.— P
Könyvnap után . . . 12.— P

FEHÉR SZARVAS

A sziklás hegyek varázslója

Az ifjúság könyvnapi könyve.

Egy cserkészfiúból lett indiánfőnök önéletrajzi regénye.

Könyvnapi ára . . . 4.— P
Könyvnap után . . . 5.— P

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Possanyi László.